

ԼԳՔՏ ԱՆՁԱՆՑ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ ՀՈԳԵԲԱՆՆԵՐԻ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐԸ
ՀԱՎԱՍԱՐԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ
ՏՐԱՄԱԴՐՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ԼԳՔՏ ԱՆՁԱՆՑ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ ՀՈԳԵԲԱՆՆԵՐԻ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐԸ
ՀԱՎԱՍԱՐԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՏՐԱՄԱԴՐՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԵՎԱՆ
ՓԻՆՔ ԻՐԱՎԱՊԱՇՏՊԱՆ ՀԿ
ՀՈՒՆԻՍ, 2022

«ԼԳԲՏ անձանց ծնողների հետ աշխատանքի առանձնահատկությունները».
ուղեցույց հոգեբանների, սոցիալական աշխատողների և հավասարը
հավասարին խորհրդատվություն տրամադրող անձանց համար

Խմբագիր՝ Լուսինե Քարամյան
Ուղեցույցը մշակեցին՝ Անուշ Պողոսյան
Սիրանուշ Դավթյան
Աննա Հովհաննիսյան

Մշակման ընթացքում ներգրավված փորձագետներ՝
Լիլիթ Ավետիսյան՝ հոգեբան
Ռուզաննա Ասիկյան՝ սոցիալական աշխատող

Ուղեցույցը նախատեսված է հոգեբանների, սոցիալական աշխատողների և
հավասարը հավասարին մեթոդով խորհրդատվություն տրամադրող անձանց
համար, ինչպես նաև կարող է օգտագործվել որպես ուղղորդող գործիք այլ
մասնագետների համար, որոնք իրենց մասնագիտական գործունեության
ընթացքում կաշխատեն ԼԳԲՏ անձանց ծնողների հետ: Վերջիններս կյանքի
տարբեր իրավիճակներում կարող են դիմել մասնագետներին աջակցության
համար:

Բովանդակությունը օգտագործելի է և տարածելի է միայն «Փինք»
իրավապաշտպան ՀԿ անունը նշելու և հղում կատարելու պարտադիր
պայմանով և ոչ առևտրային նպատակներով:

Ուղեցույցը հրապարակվել է Նիդերլանդների Թագավորության
դեսպանության ֆինանսական աջակցությամբ: Արտահայտված տեսակետներն
ու կարծիքները պարտադիր չէ, որ արտացոլեն Նիդերլանդների
Թագավորության դեսպանության պաշտոնական քաղաքականությունը կամ
դիրքորոշումը:

Բովանդակություն

Ներածություն	6
Մաս 1. Սեռական կողմնորոշմանը և գենդերային ինքնությանն առնչվող համառոտ տեղեկատվական շտեմարան.....	8
Հիմնական հասկացությունները. սեռականություն եզրույթի մեկնաբանությունը.....	9
Սեռականություն	9
Սեռ, թե՛ գենդեր	9
Գենդերային ինքնություն	11
Սեռական կողմնորոշում.....	14
Հաճախ տրվող հարցեր	17
Նախապաշարումներ, առասպելներ (միֆեր) և կարծրատիպեր	21
Նույնասեռական ինքնության ընդունման փուլեր.....	24
Մաս 2. Օգնող մասնագետների դերը ԼԳԲՏ անձանց ծնողների հետ աշխատանքում	30
Մասնագետների (հոգեբան, սոցիալական աշխատող, հավասարը հավասարին խորհրդատվություն տրամադրող անձ) դերը ծնողների կողմից իրենց երեխաների սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության վերապրման գործընթացում	31
Կարևոր փաստեր ընտանիքների հետ աշխատելիս.....	38
Ընտանիքի կողմից մերժումը և առողջական ռիսկերը.....	40
Ընտանիքի աջակցության ամրապնդում	41
Մաս 3. Հիմնական եզրույթների բառարան.....	46
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	54

Ներածություն

Սույն ուղեցույցի ստեղծման համար հիմք է հանդիսացել լեսբի, գեյ, բիսեքսուալ և տրանս (այսուհետ՝ ԼԳԲՏ) անձանց ծնողների հետ սոցիալական աշխատանքի և հոգեբանական միջամտության առանձնահատկությունների և կարիքների շուրջ առկա հայալեզու գրականության սակավությունը: Ուղեցույցի մշակման նպատակն է աջակցել ոլորտի մասնագետներին՝ մատուցելու ԼԳԲՏ-դրական և ԼԳԲՏ-զգայուն ծառայություններ բոլոր այն անձանց, ովքեր կարող են դիմել համապատասխան մասնագետների՝ իրենց երեխաների հետ հարաբերությունների, հնարավոր կամ առկա հիմնախնդիրների լուծման նպատակով, ինչպես նաև բարելավել մատուցվող ծառայությունների որակը՝ բացառելու ծնողների կողմից հնարավոր բացասական հետևանքները ԼԳԲՏ անձանց մտավոր, հոգեկան առողջության և ինքնաբավության ապահովման գործընթացներում:

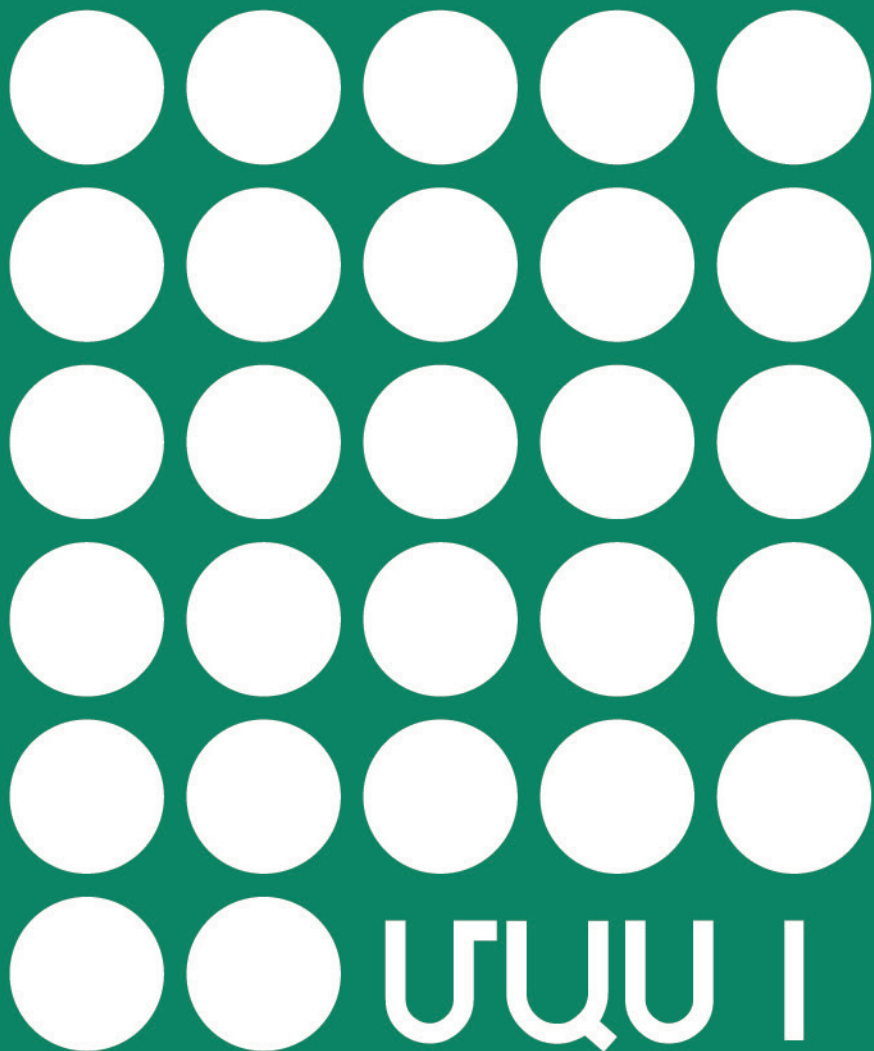
Ուղեցույցը նպատակ ունի նաև տրամադրել զգայուն և աջակցող ընտանեհեն (հիմնված ընտանիքի անդամների հետ աշխատանքի վրա) մոտեցման առանձնահատկությունները, որոնք օգտակար կլինեն մասնագետներին առօրյա աշխատանքների կառուցման համար:

Կառուցվածքային առումով ուղեցույցը բաղկացած է երեք հիմնական մասերից:

Ուղեցույցի առաջին մասը ներառում է համապարփակ տեղեկատվություն սեռականության, սեռական կողմնորոշմանը, գենդերային ինքնության վերաբերյալ: Երկրորդ հատվածում ներկայացվում են մասնագիտական աջակցության տրամադրման առանձնահատկությունները, հիմնական սկզբունքները: Ուղեցույցը ներառում է նաև եզրույթների բառարան՝ ոլորտին վերաբերող համապատասխան սահմանումներով ու բացատրություններով:

Հեղինակների կողմից ներկայացված տեսական և գործնական մասերը հնարավոր կդարձնեն օգտագործել ստացած տեղեկությունը և պրակտիկ առաջարկները սոցիալական աշխատանքում, հոգեբանական խորհրդատվությունում և հավասարը հավասարին խորհրդատվություն/աջակցություն տրամադրելիս (հավասարը հավասարին խորհրդատվությունը չի ենթադրում մասնագիտական՝ հոգեբանական, սոցիալ-հոգեբանական խորհրդատվության տրամադրում. հավասարը

հավասարին խորհրդատվություն տրամադրող անձը համապատասխան վերապատրաստում անցած անձ է, որը աջակցում է հույզերի և մտահոգությունների վերլուծության և, անհրաժեշտության դեպքում, ռեսուրսների տրամադրման հարցով, ինչպես նաև նպաստում ապահով միջավայրի ստեղծմանը): Այլ մասնագիտությունների պարագայում, ինչպիսին է՝ հոգեբուժությունը, մանկավարժությունը և սեքսուլոգիան, ուղեցույցը կարող է ուղղորդող նյութ կամ գործիք հանդիսանալ մասնագիտական աջակցությունը կառուցելու համար:

ՍԵՌԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆԸ ԵՎ
ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ
ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՇՏԵՄԱՐԱՆ

Հիմնական հասկացությունները. սեռականություն և եզրույթի մեկնաբանությունը

Յուրաքանչյուր մասնագետ, ով երբևէ աշխատել է կամ աշխատում է ԼԳԲՏ անձանց հետ, պետք է իմանա և առանձնացնի մի շարք եզրույթներ, որոնք ուղենիշային կլինեն մասնագիտական գործունեության շրջանակներում:

Սեռականություն

Սեռականությունը կենսաբանական, հոգեֆիզիոլոգիական, հոգևոր, հուզական ռեակցիաների, հակազդումների ու մարդկային գործողությունների և վարքի միավորումն է, որոնք կապակցված են սեռական ցանկության արտահայտման և բավարարման հետ:¹ Սեռականությունը հանդիսանում է բնածին պահանջումնք և մարդու օրգանիզմի ֆունկցիոնալ արտահայտում, այնպես, ինչպես շնչառությունը, սննդի ընդունումը, որոնք արտահայտվում են մեր մտքերում, երևակայության գործընթացներում, ցանկություններում, արժեքներում, գործողություններում, դերերում և հարաբերություններում: Յուրաքանչյուրս էլ օժտված է սեռականության բոլոր բաղադրիչներով, որոնցից են նաև անհատի սեռը, սեռական կողմնորոշումը, գենդերային ինքնությունը և գենդերային արտահայտումը:

Սեռ, թե՛ գենդեր

Սեռ ու գենդեր եզրույթները երկու տարբեր, բայց միևնույն ժամանակ միմյանց հետ փոխկապակցված երևույթներ են: Սեռ ասելով մենք սովորաբար ի նկատի ենք ունենում անհատի կենսաբանական սեռը, որը մարդու կենսաբանական հատկանիշների ամբողջությունն է, մասնավորապես՝ արտաքին և ներքին սեռական օրգանների կառուցվածքն ու ֆունկցիաները. ըստ այդ կենսաբանական հատկանիշների՝ մարդուն բնորոշում են որպես արական, իգական կամ ինտերսեքս կարգավիճակի անձ: Մինչդեռ գենդերը վերաբերում

¹ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA-Europe). Glossary (2015 edition). <https://bit.ly/3u2AxKt>. [Մուտք 30.07.2021]

է մարդկանց՝ առնականության և կանացիության ներքին ընկալմանն ու փորձին, նաև հասարակական կառուցվածքին, որտեղ սահմանվում են որոշակի վարքագծեր տղամարդկանց ու կանանց դերերի համար՝ կախված պատմությունից, հասարակություններից, մշակույթներից և դասակարգերից: Գենդերը կապված է հասարակության ակնկալիքների հետ և կենսաբանական տիրույթում չի գտնվում:

Ինտերսեքս եզրույթը ընդհանրական է. այն օգտագործվում է նկարագրելու մի շարք կարգավիճակներ, որոնց դեպքում անհատը ծնվում է այնպիսի վերարտադրողական կամ սեռական համակարգի կառուցվածքով, որը հնարավոր չէ միանշանակ առանձնացնել որպես իգական կամ արական: Այսպիսի կարգավիճակներն ընդունված է անվանել «ինտերսեքս կարգավիճակներ», իսկ մարդկանց՝ «ինտերսեքս կարգավիճակ ունեցող անհատներ», ովքեր կարող են ունենալ արական և իգական սեռին բնորոշ սեռական օրգանների տարբեր համադրություններ: Նախկինում ընդունված էր ինտերսեքս անձին անվանել «հերմաֆրոդիտ», որն այլևս ընդունելի բառ չի համարվում: Հունական դիցաբանությունից սկիզբ առած «հերմաֆրոդիտ» եզրույթը ի սկզբանե վերաբերել է այն մարդկանց, որոնք ամբողջությամբ ֆիզիոլոգիապես և՛ իգական են, և՛ արական, որը, իրականում, ֆիզիոլոգիապես անհնար է: Մարդկանց բնորոշելու հիմքով «հերմաֆրոդիտ», «պսևդո-հերմաֆրոդիտ» և այս շարքի այլ եզրույթները լայն տարածում են ունեցել գիտական, իրավական և բժշկական համայնքներում մինչև 20-րդ դարի կեսեր, սակայն ներկայումս նրանք համարվում են պիտակավորող: Ցավոք, առողջապահության որոշ մասնագետներ դեռևս այդ եզրույթներով են դիմում ինտերսեքս կարգավիճակ ունեցող անձանց՝ առաջնորդվելով հին տերմինաբանությամբ: Հյուսիսային ամերիկայի ինտերսեքս հասարակությունը (INSA) նշում է, որ այդ եզրույթները չեն արտահայտում ինտերսեքս կարգավիճակների ժամանակակից գիտական մոտեցումները, վստահ են այցելուներին և նրանց ծնողներին: ՀԱԻՀ-ը (INSA) առաջարկում է բժշկական հետազոտության մեջ և պրակտիկայում օգտագործել հենց ինտերսեքս կարգավիճակների հատուկ անվանումները:²

Գենդերը, որը հաճախ անվանում են «սոցիալական սեռ», կապված է հասարակության ակնկալիքների հետ: Գենդերը լայն հասկացություն է և իր մեջ ներառում է անհատի սեռի վրա հիմնված հասարակական սպասելիքները, վարքագծերը և դերերը, որոնք փոփոխական են՝ կախված պատմությունից,

2 Intersex Society of North America. *interACT* — formerly known as *Advocates for Informed Choice (AIC)* <https://interactadvocates.org/>. [Uninap 30.07.2021]

հասարակություններից, մշակույթներից և դասակարգերից: Գենդեր եզրույթը ներառում է նաև մարդկանց առնականության և կանացիության ներքին ընկալումը, որն անվանում ենք գենդերային ինքնություն:

Գենդերային ինքնություն ³

Մարդկանց մեծամասնությունը, անկախ մշակութային պատկանելիությունից, համոզված են, որ գենդերը բխում է մարդու սեռից: Այլ կերպ ասած, օրինակ, եթե նորածինը ծնվում է իգական սեռական օրգաններով, ենթադրվում է, որ երբ նա մեծանա, լինելու է կին, որը կունենա «կանացի» կեցվածք, հագնվելու և խոսելու ոճ, կամուսնանա տղամարդու հետ ու երեխաներ կունենա: Մինչդեռ հանդիպում են դեպքեր, երբ երեխան ծնվում է իգական սեռական օրգաններով, դաստիարակվում հասարակությունում առկա «կանացիության» սպասելիքներին, վարքային նմուշներին ու դերերին համապատասխան, սակայն հետագայում իրեն ավելի ներդաշնակ է զգում հասարակությունում առկա, օր.՝ «տղամարդկային» սպասելիքների, վարքային նմուշների ու դերերի հետ և իրեն նույնականացնում, զգում է ինչպես տղամարդ:

Գենդերային ինքնությունն անհատի կողմից իր գենդերի ընկալումն է և անհատական փորձը, որը կարող է համապատասխանել կամ չհամապատասխանել ծննդյան ժամանակ հաստատված սեռին: Այն սոցիալական ինքնության կատեգորիա է և վերաբերում է անհատի նույնականացմանը՝ որպես տղամարդ, կին կամ այլ գենդեր: Գենդերային արտահայտումը անձի՝ իր (կամ այլոց կողմից ընկալվող) գենդերային ինքնության դրսևորումն է: Մարդիկ սովորաբար աշխատում են իրենց գենդերային արտահայտումը համապատասխանեցնել իրենց գենդերային ինքնությանը/ինքնություններին՝ անկախ ծննդյան պահին հաստատված սեռից: Սակայն միշտ չէ, որ այդպես է լինում՝ պայմանավորված տարաբնույթ գործոններով ու իրադրություններով: Այլ կերպ ասած՝ գենդերային ինքնությունն այն է, թե մարդն իրեն ինչպես է նույնականացնում և որ գենդերի հետ է ներդաշնակ զգում՝ կին, տղամարդ, տրանս կամ այլ գենդեր: Գենդերային արտահայտումը՝ մարդու այն արտահայտչամիջոցներն են, որոնցով նա դրսևորում է այն գենդերային ինքնությունը, որի հետ ներդաշնակ է: Յուրաքանչյուր անձ ունի իր գենդերային ինքնությունը: Գենդերային ինքնությանն անդրադառնալիս կարևոր է տարանջատել մի քանի

³ Տե՛ս հոդու՛մ 1:

հասկացություն՝ ցիսգենդեր, տրանսգենդեր, տրանսսեքսուալ:

Տիսգենդերն այն անհատն է, որն իրեն նույնականացնում է ծննդյան ժամանակ հաստատված սեռի հետ: Օրինակ՝ կինը իրեն նույնականացնում է որպես կին, կամ տղամարդը՝ որպես տղամարդ:⁴

Տրանս կամ տրանսգենդերը լայն եզրույթ է, որոնց գենդերային ինքնությունը և/կամ գենդերային արտահայտումը տարբերվում է ծննդյան պահին հաստատված սեռից, ինչպես նաև ներառում է տրանսսեքսուալ անցյալով կանանց և տղամարդկանց, տրանսսեքսուալ նույնականացող անձանց, տրանսգենդեր անձանց, հագուստափոխ անձանց և այլն: Եզրույթը առաջին անգամ օգտագործել է Ջոն Օլիվենը՝ 1965թ.: Տրանսգենդեր եզրույթը օգտագործվում է նաև ավելի «նեղ» իմաստով՝ բնորոշելով մարդկանց, որոնց գենդերային ինքնությունը և/կամ գենդերային արտահայտումը տարբերվում է ծննդյան պահին հաստատված սեռից: Տրանսգենդեր անձն ապրում է իր նախընտրած գենդերին համապատասխան, ընդ որում՝ բժշկական միջամտության ենթարկվելը պարտադիր պայման չէ: Այլ կերպ ասած՝ մարդիկ են, որոնք «անհարմար» են զգում ծննդյան ժամանակ իրենց վերագրված գենդերից, ապրում ու իրենց դրսևորում են այլ գենդերին բնորոշ ձևով, և, ամենակարևորը, իրենց զգում են որպես այլ գենդերի պատկանող անհատ:

Տրանսսեքսուալ եզրույթն այժմ քիչ օգտագործվող և ոչ հովանի եզրույթ է, ի տարբերություն «տրանսգենդեր»-ի: Այն ծագել է բժշկական, հոգեբուժական և հոգեբանական համայնքներում: Առաջին անգամ օգտագործվել է Մագնուս Հիրշֆելդի կողմից՝ 1923թ.՝ «seelischer Transsexualismus» ձևակերպմամբ, որը նշանակում է «հոգեկան տրանսսեքսուալիզմ»: Տրանսսեքսուալ մարդն իրեն լիովին նույնականացնում է հաստատված սեռին հակառակ գենդերային դերի հետ և մշտապես ցանկանում է ապրել նախընտրած գենդերային դերով: Այն հաճախ ուղեկցվում է սեփական առաջնային և երկրորդային սեռային հատկանիշների ուժեղ մերժմամբ և նախընտրած գենդերին բնորոշ մարմին ունենալու ցանկությամբ: Տրանսսեքսուալ անհատը կարող է ցանկանալ բժշկական միջամտություն իրականացնել, սակայն վերջինս պարտադիր պայման չի հանդիսանում, ինչպես նաև կարող է իրականացնել սոցիալական դերի փոփոխություն՝ արականից իգական կամ իգականից արական, որը շատ դեպքերում ներառում է նաև սոմատիկ փոփոխություն հակառակ սեռի հորմոնային թերապիայի և/կամ սեռական օրգանների վիրահատությամբ: Վերջինս կրում է գենդերի վերահաստատման վիրահատություն անվանումը

4 *Տե՛ս նույն տեղում:*

(նախկինում՝ սեռի փոփոխության վիրահատություն):

Այլ կերպ ասած՝ տրանսսեքսուալ անձանց ոչ միայն գենդերային ինքնությունն է, որ չի համապատասխանում նրանց վերագրվող գենդերին, այլև նրանք ունեն նշանակալի անհարմարություն սեփական կենսաբանական սեռի հետ: Օրինակ, եթե անհատի կենսաբանական սեռն արական է, սակայն նա զգում է, որ «սխալ» մարմնում է ծնվել և ցանկանում է լինել իգական սեռի, ապա նա ունի անհարմարություն սեփական կենսաբանական սեռի նկատմամբ:

Այն անհատներին, ովքեր արդեն իրականացրել են սեռի փոփոխություն, անվանում են **hUS** (իգական սեռը արականի հետ փոխած տրանսսեքսուալ անհատ - **FTM**) կամ **UaS** (արական սեռը իգականի հետ փոխած տրանսսեքսուալ անհատ - **MTF**): Այս եզրույթներն ավելի շատ կիրառվում են բժշկական համայնքում և հաճախ չեն ողջունվում տրանս անձանց կողմից:

Կարևոր է տարանջատել տրանսգենդեր և տրանսսեքսուալ անձանց **հագուստափոխ մարդկանցից (cross-dresser)**: Եթե տրանսգենդեր անհատի անհարմարությունը կապված է գենդերային ինքնության ու դրա արտահայտման հետ, իսկ տրանսսեքսուալ անհատի դեպքում ավելանում է նաև սեփական կենսաբանական սեռի հետ անհարմարությունը, ապա հագուստափոխ անհատի դեպքում խոսքը վերաբերում է միայն հագուստին կամ կերպարանքին: Հագուստափոխի փոխարեն առաջ օգտագործվել է տրանսվեստիտ եզրույթը (այս բառի հիմքը իտալերեն «vestire»՝ հագնվել, հագնել բառն է): Հարկ է նշել, որ **տրանսվեստիտ** բառն այնքան էլ կիրառելի չէ ժամանակակից մասնագիտական գրականության մեջ և շուտով ամբողջապես դուրս կգա արդի շրջանառությունից: Հագուստափոխ անհատը կարող է լինել ինչպես նույնասեռական, այնպես էլ տարասեռական, երկսեռական կամ անսեռական (տե՛ս՝ «Սեռական կողմնորոշում» բաժինը), իսկ իր գենդերային ինքնությամբ՝ ինչպես ցիսգենդեր, այնպես էլ տրանսգենդեր անհատ:⁵

Անդրոգինն այն անհատն է, որը հավասարապես ունի ինչպես կնոջ, այնպես էլ տղամարդուն հատուկ որակներ: Անդրոգինները կարող են իրենք իրենց չնույնականացնել ո՛չ որպես կին, ո՛չ որպես տղամարդ, այլ իրենց զգալ որպես երրորդ սեռի ներկայացուցիչ կամ անսեռ:

Բիգենդերն այն անհատն է, որը նույնականանում է մե՛կ որպես կին, մե՛կ որպես տղամարդ՝ անկախ կենսաբանական սեռի պատկանելիությունից:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում:

Երկբևեռ կամ բինար համակարգը սոցիալական կառուցվածք է, որտեղ սեռը և գենդերը բաժանվում են երկու իրար հակառակ խմբի՝ կին և տղամարդ: Այն մարդիկ, ում գենդերային ինքնությունը և/կամ գենդերային արտահայտումը դուրս է երկբևեռ (բինար) համակարգից, կոչվում են ոչ բինար:⁶

Ոչ բինար/երկբևեռ գենդերային ինքնություն կամ գենդերային արտահայտում ունեցող մարդիկ «նոր» չեն: Բինար համակարգից դուրս գենդերային ինքնություններ և գենդերային արտահայտումներ գոյություն են ունեցել տարբեր ժամանակաշրջաններում և գոյություն ունեն տարբեր մշակույթներում՝ ֆա՛՛աֆաֆիններն և մահուները՝ Ինդոնեզիայում, հիջրանները՝ Հնդկաստանում, բերդաշները՝ Ամերիկայում՝ որպես բնիկ ժողովուրդ, և այլն:

Սեռական կողմնորոշում

Շատերը շփոթում են գենդերային ինքնությունը սեռական կողմնորոշման հետ: Դրանք երկուսն էլ յուրաքանչյուրիս բնորոշ սեռականության մեծ բաղկացուցիչ մասերն են, սակայն բնույթով տարբեր են:

Գենդերային ինքնություն, թե՛ սեռական կողմնորոշում: Այս երկու հասկացությունների միջև տարբերությունը այն է, որ **գենդերային ինքնությունը** վերաբերում է մեր ինքնաընկալմանը՝ որպես տղամարդ, կին կամ այլ գենդեր, մինչդեռ **սեռական կողմնորոշումն** այն է, թե որ սեռի կամ գենդերի մարդկանց ենք մենք հիմնականում գրավիչ համարում:

Սեռական կողմնորոշումը յուրաքանչյուր անհատի խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջությունը, ինտիմ և սեռական հարաբերությունները կամ դրանց ցանկությունն է այլ անհատի նկատմամբ: Ամերիկյան հոգեբանական ասոցիացիայի համաձայն՝ սեռական կողմնորոշումը վերաբերում է անհատի ինքնության այն կողմին, որը վերաբերում է այլ մարդկանց նկատմամբ գրավչությանը, դրանով պայմանավորված վարքագծին և այդ գրավչությունը կիսող համայնքի պատկանելիությանը:⁷

Առանձնացնում են սեռական կողմնորոշման հետևյալ տեսակները:⁸

6 Տե՛ս նույն տեղում:

7 American Psychological Association. Answers to your questions for a better understanding of sexual orientation and homosexuality. <https://www.apa.org/topics/lgbtq/orientation>. [Մուտք 30.07.2021]

8 Տե՛ս նույն տեղում:

○ Տարասեռական կամ հետերոսեքսուալ. անհատ, որը վերոնշյալ գրավչությունների ամբողջությունը և ցանկությունները տաժում է այլ սեռի կամ գենդերի անհատի նկատմամբ:

○ Նույնասեռական կամ հոմոսեքսուալ. տղամարդ կամ տղամարդ նույնականացնող անհատ՝ գեյ, կին կամ կին նույնականացնող անհատ՝ լեսբի: Անհատ, որը վերոնշյալ գրավչությունների ամբողջությունը և ցանկությունները տաժում է նույն սեռի կամ գենդերի անհատի նկատմամբ:

○ Երկսեռական կամ բիսեքսուալ. անհատ, որը զգացմունքային և/կամ սեռական գրավչություն ունի երկու սեռերի կամ գենդերների նկատմամբ:

○ Անսեռական կամ ասեքսուալ (որոշ աղբյուրներ այն համարում են սեռական կողմնորոշման տեսակ, իսկ որոշ աղբյուրներ՝ ոչ). անհատ, որը չունի սեռական գրավչության ցանկություն, սակայն ունի նույն հուզական կարիքները, ինչ և բոլորը, և ընդունակ է ձևավորել ինտիմ հարաբերություններ, բայց ոչ սեռական հարաբերություններ, քանի որ բացակայում է սեռական ցանկությունը:

Կարևոր է սեռական կողմնորոշումն առանձնացնել ոչ միայն անհատի սեռից ու գենդերային ինքնությունից, այլև սեռականության մեկ այլ դրսևորման ձևից՝ **սեռական վարքագծից**:

Սեռական վարքագիծը սեռական բնույթի գործողություններն ու սեռական կենսակերպն է արական, իգական կամ այլ սեռի անձի, ինչպես նաև սեփական մարմնի հետ (օր.՝ ձեռնաշարժություն կամ այլ արտահայտումներ): Անհատի սեռական վարքագիծը հիմնականում լինում է իր սեռական կողմնորոշմանը համապատասխան: Այսինքն՝ եթե անհատը տարասեռական է, ապա, ամենայն հավանականությամբ, նա սեռական հարաբերություններ կունենա այլ սեռի և/կամ այլ գենդերի անձանց հետ, կամ եթե անհատը նույնասեռական է, ապա, ամենայն հավանականությամբ, նա հարաբերություններ կունենա նույն սեռի և/կամ նույն գենդերի անձանց հետ: Լինում են դեպքեր, երբ անհատի սեռական վարքագիծը չի համապատասխանում իր սեռական կողմնորոշմանը: Օրինակ՝ նույնասեռական անհատը, ելնելով հասարակության կողմից իր նկատմամբ սպասելիքներից, կարող է սեռական հարաբերություններ ունենալ, ամուսնանալ և երեխաներ ունենալ այլ սեռի և/կամ այլ գենդերի անհատի հետ: Կարևոր է հիշել, որ անհատի կողմից դրսևորվող սեռական վարքագծով ոչ միշտ է հնարավոր հասկանալ նրա սեռական կողմնորոշումը: Առանձնացվում են **SUS** հասկացությունը՝ տղամարդ, ով սեռական հարաբերություն է ունենում տղամարդու հետ, և **ԿՍԿ**՝ կին, ով սեռական հարաբերություն է ունենում կնոջ հետ:

Անձի սեռական կողմնորոշումը և գենդերային ինքնությունը կարող են իրար համապատասխանել, կամ կարող են չհամապատասխանել: Օրինակ՝ հատկապես տրանս անձանց դեպքում տրանս կինը կամ տրանս տղամարդը կարող է սեռական գրավչություն ունենալ և իր սեռի անձանց նկատմամբ, և հակառակ սեռի անձանց նկատմամբ, և երկու սեռի անձանց նկատմամբ: Հաճախ առկա է այն միջոց, որ եթե մարդը դիմում է սեռափոխության կամ գենդերային կերպարանափոխության, հետևաբար դառնում է նույնասեռական, որը չի համապատասխանում իրականությանը:

Սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վերաբերյալ մի քանի փաստ:⁹

- Տարբեր ժամանակաշրջաններում և տարբեր հասարակություններում մարդկանց 5-10%-ն իրենց նույնականացնում են որպես ԼԳԲՏ համայնքի անդամ:

- Ներկայիս միջազգային գիտական աշխարհում սեռական կողմնորոշումը համարվում է բազմազործոնային երևույթ, ինչպես մարդու ցանկացած այլ հատկանիշ: Եվ ինչպես ցանկացած այլ առանձնահատկություն, այն ի հայտ է գալիս ծնված օրվանից՝ զարգանալով ու ձևավորվելով սոցիալականացման ընթացքում և հետագա ամբողջ կյանքում: Հետևաբար, այն չի հանդիսանում անհատի ընտրություն, այլ պարզապես հատկանիշ է, որը դրսևորվում է կյանքի ընթացքում:

- Նույնասեռականությունը չի համարվում հիվանդություն, նույնասեռականությունը սեռական կողմնորոշման տարատեսակներից է, ինչպես տարասեռականությունը և երկսեռականությունը: 1992թ.-ին Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը (ԱՀԿ) պաշտոնապես դուրս է հանել նույնասեռականությունը հոգեկան խանգարումների միջազգային դասակարգումից:

- Գենդերային ինքնության հանգամանքը այլևս չի համարվելու հիվանդություն. տրանս անձանց ինքնությունները թիրախավորող ախտորոշումների մի մասը վերաձևակերպվել է, իսկ մյուս մասը դուրս է գալու միջազգային դասակարգումների շարքից՝ 2022թ.-ից սկսած:¹⁰ Մասնագետների համար կարևոր է իմանալ, որ տրանս անձանց ոչ թե գենդերային ինքնության հանգամանքն է ախտորոշման հիմք, այլ դրա հետ կապված անհարմարության զգացումը, որի փոփոխմանն էլ ուղղվում է մասնագիտական աշխատանքը:

9 American Psychological Association. *Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation*. <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/therapeutic-response.pdf>. [Մուտք 30.07.2021]

10 «Փինք» իրավապաշտպան ԴԿ. (2021). ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատակրի ուղեցույց օգնող մասնագետների (հոգեբույժ, սեքսոլոգ, հոգեբան, սոցիալական աշխատող և այլ հարակից դիրսներ) համար. էջ 28-31. <https://bit.ly/3kx1StE> [Մուտք 29.10.2021].

○ Բացասական փորձը, ինչպիսին են, օր.՝ սեռական բռնությունը կամ անբարենպաստ ընտանիքները, չի նպաստում սեռական կողմնորոշման փոփոխությանը:

○ Սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության փոփոխություն ^{11,12} հնարավոր չէ իրականացնել հոգեբուժական, հոգեբանական կամ այլ մասնագիտական միջամտության միջոցով: Ներկայումս ԼԳԲՏ մարդկանց ուղղված ցանկացած մասնագիտական միջամտություն ուղղված է միայն առկայության դեպքում սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության նկատմամբ անհարմարության զգացման վերացմանը:

○ Սեռական կողմնորոշումը մարդու սեռականության մի մաս է, որը նույնչափ արժանապատիվ վերաբերմունք է ենթադրում երկույթի հանդեպ, ինչպես սեռականության մնացած այլ բաղադրիչները:

Հաճախ տրվող հարցեր ¹³

Այս բաժնում ներկայացված են այն հարցերը, որոնք հաճախ հասարակության տարբեր անդամներ ուղղում են մասնագետներին կամ քննարկում իրենց շրջապատում: Այս հարցերը կարող են ուղղորդել մասնագետներին, թե ինչպես կառուցել աշխատանքը ծնողների հետ:¹⁴

Հարց - Նույնասեռականությունը հիվանդությունն է, թե՛ ոչ:

Պատասխան – Ոչ, դեռևս 1974թ.-ին Ամերիկյան հոգեբուժական ասոցիացիան ընդունեց նույնասեռականությունը որպես սեռական կողմնորոշման նորմալ դրսևորումներից մեկը, իսկ 1992թ.-ին Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը նույնասեռականությունը և երկսեռականությունը բացառեց հիվանդությունների միջազգային դասակարգումից: Այսպիսով՝ մարդու նույնասեռ գրավչությունը, կողմնորոշումը, վարքագիծը մարդու սեռականության բնական տարատեսակներ են:

Հարց - Հնարավոր է նույնասեռականություն քարոզել:

Պատասխան - Հաճախ կարելի է լսել, որ նույնասեռականության կամ

¹¹ American Psychological Association. Resolution on Sexual Orientation Change Efforts. (2021). <https://bit.ly/3Bowb8v> [Մուտք 30.07.2021]

¹² American Psychological Association. Resolution on Gender Identity Change Efforts. (2021). <https://bit.ly/3AV5lJs> [Մուտք 30.07.2021].

¹³ Հարցերը հավաքագրվել են ԼԳԲՏ անձանց և նրանց ծնողների հետ աշխատող մասնագետներից, ինչպես նաև այլ երկրներում աշխատող մեր գործընկերների փորձից:

¹⁴ Ответы на непростые вопросы. (2013). МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине». <https://bit.ly/3FbAUqo> [Մուտք 30.07.2021]

երկսեռականության պատճառը քարոզն է: Նման մտքեր շատ են հանդիպում ծնողների մոտ, որոնք տեղեկանալով, որ իրենց երեխան նույնասեռական է, սկսում են մեղադրել «վատ» մարդկանց, համացանցը, տարբեր միջոցառումները, որոնք ազդեցություն են թողել իրենց երեխաների վրա: Նախ պետք է հասկանալ, որ նույնասեռականությունը վատ կամ սխալ երևույթ չէ, և կարևոր է ընդունել, որ նույնասեռականությունը և երկսեռականությունը սեռական կողմնորոշման տարատեսակներից են: Սեռական կողմնորոշումը, լինելով բավականին բարդ և բազմաշերտ երևույթ, չի կարող փոխվել կամ հաստատվել ՁԼՄ-ների կամ համացանցի միջոցով, այլապես ԼԳԲՏ անձինք գոյություն չպիտի ունենային, քանի որ նույնիսկ մեր օրերում հետերոսեքսուալությունը դիտարկվել և դիտարկվում է որպես սեռականության «ճիշտ» դրսևորում:

Հարց - Ինչու՞ են դառնում նույնասեռական:

Պատասխան - Կարևոր է հիշել, որ նույնասեռական կամ տարասեռական չեն դառնում. նույնասեռականությունը սեռականության մի մաս է կազմում, որը ծնվում և արտահայտվում է մարդու հետ: Չկա որևէ հստակ տեսություն, որն ապացուցում է, թե մարդ ինչու է ծնվում նույնասեռական, տարասեռական կամ երկսեռական, և չկա որևէ կոնկրետ գործոն, որից և որի շնորհիվ «դառնում են» նույնասեռական կամ տարասեռական:

Հարց - Նպաստում է արդյոք սխալ դաստիարակությունը նույնասեռական և/ կամ երկսեռական կողմնորոշման և տրանսգենդեր ինքնության ձևավորմանը:

Պատասխան - Ո՛չ: Դաստիարակության ճիշտ կամ սխալ լինելը շատ անհատական է: Մի ծնողի կամ ընտանիքի համար դաստիարակման մի մոդելը կարող է ճիշտ և ընդունելի լինել, մինչդեռ մյուսների համար՝ սխալ: Ուստի, ասել՝ որն է ճիշտ, և որն է սխալ, շատ սուբյեկտիվ և անհատական բնույթ է կրում: Եվ չկա նման տեսություն, որն ապացուցի, թե որևէ դաստիարակության մոդել բերում է ԼԳԲՏ անձանց ձևավորմանը: Նույնասեռականությունը կամ մնացած կողմնորոշման տեսակները և գենդերային ինքնությունը կախված չեն դաստիարակության մոդելներից:

Հարց - Եթե փոքր ժամանակ երեխաները խաղում են «սխալ» խաղալիքներով, օրինակ՝ տղաները՝ տիկնիկներով, իսկ աղջիկները՝ մեքենաներով, ապա դա կարո՞ղ է նախապայման հանդիսանալ նույնասեռական կամ երկսեռական սեռական կողմնորոշման կամ տրանս գենդերային ինքնության համար:

Պատասխան - Ո՛չ: Չկան ճիշտ կամ սխալ խաղալիքներ այս կամ այն սեռի երեխայի համար. և՛ տղաները, և՛ աղջիկները կարող են խաղալ այն խաղալիքներով, որոնք իրենց դուր են գալիս, և այս կամ այն խաղալիքի

նախընտրությունը կախված չէ սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հետ:

Հարց - Հագուստափոխ (տրանսվեստիտ) մարդիկ կարող են լինել տարասեռական:

Պատասխան - Այո, նրանք կարող են լինել երկսեռական, տարասեռական կամ անսեռական, սեռական կողմնորոշումը և գենդերային արտահայտումն ուղիղ պատճառահետևանքային կապի մեջ չեն գտնվում:

Հարց - Ճիշտ է արդյոք, որ մարդ կարող է փոխել իր սեռական կողմնորոշումը սեռական բռնությունից հետո՞ դառնալով, օրինակ, նույնասեռական:

Պատասխան - Ո՛չ, սա շատ տարածված սխալ պատկերացումներից է, որ բռնաբարությունը կամ սեռական բռնության այլ տեսակները հանգեցնում են նույնասեռականության: Սեռական բռնությունը անձի համար կարող է ունենալ թե՛ ֆիզիկական, թե՛ հոգեբանական լուրջ հետևանքներ, բայց չի կարող փոփոխել նրա սեռական կողմնորոշումը: Սեռական բռնությունը չի կարող փոփոխել նաև մարդկանց նույնասեռական և երկսեռական (կամ անսեռական) սեռական կողմնորոշումը:

Հարց - Ինչո՞ւ է ծնողն այդքան տհաճություն և ցավ զգում, երբ իմանում է սեփական երեխայի նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշման կամ տրանսգենդեր ինքնության մասին:

Պատասխան - Ծնողը կարող է վատ զգալ, որ երեխան ըստ իր հայացքների բոլորին նման չէ, և փորձի պատասխան գտնել, թե ինչու է այդպես, կարող է անհանգստանալ, թե ինչպես պետք է ընթանա նրա կյանքը: Այն պատկերը, որը հաճախ վերագրվում է նույնասեռական կամ երկսեռական անձանց, որը մենք տեսնում ենք հեռուստատեսությամբ, կարողում ենք թերթերում կամ հոդվածներում, հաճախ արտահայտվում է բացասական երանգներով, և այդ պատկերն է, որը կարող է ծնողի կողմից վերագրվել իր երեխային ոչ միայն գիտակցաբար, այլ նաև ենթագիտակցաբար: Պետք է հասկանալ, որ հասարակությունը դեռևս շատ է լցված ատելությամբ, և այդ մոտեցումը վախեցնում է ծնողին: Ծնողը չգիտի՝ ինչ սպասել, ինչից վախենալ, այդ իսկ պատճառով վախենում է գրեթե ամեն ինչից: Որպես հետևանք՝ ծնողը կարող է լցվել բացասական զգացմունքներով, բայց իրականում իր երեխան կարող է ապրել շատ երջանիկ՝ անկախ իր սեռական կողմնորոշումից և/կամ գենդերային ինքնությունից: Ծնողն իրավունք չունի իր երեխայի փոխարեն որոշում կայացնել՝ ուր գնալ, ինչպես անել, բայց կարող է նրա կողքին լինել իր բոլոր ուղիներում:

Հարց - Ինչպիսիք խնդիրներ կարող են առաջ գալ ԼԳԲՏ անձանց մոտ:

Պատասխան - ԼԳԲՏ անձանց կյանքը լի է տարբեր դժվարություններով, այնպիսի երևույթներով, ինչպիսիք են հոմոֆոբիան, խարանավորումը և խտրականությունը (գործողություն կամ անգործություն, որն ուղղված է իրավունքների և ազատությունների սահմանափակմանը՝ ելնելով անձի որևէ հատկանիշից): Այդ պատճառով ԼԳԲՏ անձինք ավելի շատ են հակված ունենալ դեպրեսիա, տագնապային վիճակներ, քնի խանգարումներ, թմրանյութերի կամ ալկոհոլի չարաշահում, չպաշտպանված սեռական հարաբերություններ: Յուրաքանչյուր մարդ, անկախ իր սեռական կողմնորոշումից կամ գենդերային ինքնությունից, անցնում է կյանքի ճգնաժամեր՝ տարիքային, ընտանեկան և այլն: Սակայն, հաշվի առնելով հասարակության մեջ առկա բացասական մոտեցումը ԼԳԲՏ անձանց հանդեպ, ԼԳԲՏ անհատը կարող է հիմնախնդիրներ ունենալ իր ուսումնական հաստատությունում, առողջապահական հաստատություններում, աշխատաշուկայում և այլ նշանակալի սոցիալական միջավայրերում ու հաստատություններում: Այս գործընթացում կարևոր դեր ունեն ծնողները և մտերիմները, որոնց աջակցությունը կարևոր է ԼԳԲՏ անձի համար:

Հարց - Կարող է ԼԳԲՏ անձը ընտանիք կազմել, երեխաներ ունենալ:

Պատասխան - Շատերի համար ընտանիք կազմելը և երեխաներ ունենալը բնական երևույթներ են, և ԼԳԲՏ անձինք բացառություն չեն կազմում:

Վերջիններիս հարաբերությունները կարող են նույնքան լուրջ և կարևոր լինել, ինչպես և տարասեռական անձանց համար, ուստի ընտանիք կազմելը յուրաքանչյուր անձի համար կարևոր ընտրություն է՝ անկախ իր սեռական կողմնորոշումից և գենդերային ինքնությունից: Երկրորդ կարևոր հարցը ծնողների համար այն է, թե արդյո՞ք իրենք կարող են ունենալ թոռնիկներ: ԼԳԲՏ անձինք կարող են ունենալ երեխաներ այնպես, ինչպես տարասեռական անձինք: Շատ ԼԳԲՏ անձինք արդեն ունեն երեխաներ. ոմանք ունեցել են բնական ճանապարհով, ոմանք դիմել են արհեստական բեղմնավորման, ոմանք էլ որդեգրում են երեխաներ այնպես, ինչպես տարասեռական մարդիկ:

Հարց - Ինչպե՞ս պատմել բարեկամներին և հարազատներին իրենց երեխաների նույնասեռական կողմնորոշման և տրանսգենդեր ինքնության մասին:

Պատասխան - Ծնողներին շատ հաճախ հարցնում են իրենց երեխաների անձնական կյանքի մասին՝ արդյո՞ք իրենց երեխաները ունեն զուգընկեր, թե ոչ, ինչու՞ չեն ամուսնանում, և այլ անձնական հարցեր: Նմանատիպ հարցերը ծնողներին կարող են փակուղի մտցնել, սակայն պատասխանելուց առաջ պետք է յուրաքանչյուր ծնող ինքն իր համար հասկանա, թե որն է իր վերաբերմունքը սեռականության հանդեպ, և անպայման է խորհրդակցել

սեփական երեխայի հետ այն հարցի շուրջ, թե վերջինս ցանկանու՞մ է արդյոք նման տեղեկատվություն հաղորդել այլ մարդկանց: Ծնողին կարող եք հուշել, որ նա պարտավոր չէ բոլորին պատմել իր երեխայի սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մասին: Ծնողը կարող է դիտարկել տվյալ տեղեկատվությամբ կիսվելը միայն այն դեպքում, երբ վստահ է, որ դիմացինը բաց է սեռականության բազմազան լինելու գաղափարն ընդունելու համար:

Հարց – Ծնողը ինչո՞վ կարող է օգնել և աջակցել իր երեխաներին:

Պատասխան – Ծնողին պետք է հուշել, որ հարկավոր է ավելի շատ շփվել երեխայի հետ, տեղեկանալ նրա կարիքների մասին և փորձել հարցնել, թե ինչով կարող է օգնել իր երեխային: Ծնողը կարող է ավելի ուշադիր լինել, թե ՀՀ-ում կոնկրետ ինչ օրենքներ են ուզում փոփոխել կամ ներառել, որոնք կարող են խոչընդոտել ԼԳԲՏ անձանց մարդու իրավունքներին, և բացատրել երեխային, թե դա ինչպես կարող է օգնել, կամ, հակառակը՝ խանգարել նրան, թե ինչը կարող է վտանգավոր լինել նրա համար, փորձել հետամուտ լինել նման բոլոր փոփոխություններին և արձագանքել: Հնարավոր է, որ ծնողը ցանկանա աջակցող ծնողների խումբ ստեղծել կամ միանալ նման խմբերին և միասնական քննարկել այն հարցերը, որոնք հուզում են իրենց՝ որպես ծնող: Ամուր և լավ հարաբերությունների գլխավոր հենքը սերն է, վստահությունը, հարգանքը սեփական երեխայի արժեքների և տեսակետների հանդեպ, օգնելու և աջակցելու պատրաստակամությունը. այս ամենը կլինի անգնահատելի աջակցություն երեխայի համար:

Նախապաշարումներ, առասպելներ (միֆեր) և կարծրատիպեր¹⁵

ԼԳԲՏ մարդկանց վերաբերյալ բավականաչափ նախապաշարումներ, կարծրատիպեր և առասպելներ գոյություն ունեն, որոնք ակտիվորեն տարածվում են զանգվածային լրատվամիջոցների, տարբեր ինստիտուցիոնալ կառույցների միջոցով: Քննարկենք ամենատարածված առասպելներից մի քանիսը:

Առասպել – Եթե դեռահասության տարիքում երեխային նույն սեռի մարդ հրապարի, ապա արդյունքում երեխան կդառնա նույնասեռական:

¹⁵ Կարծրատիպերը հավաքագրվել են ԼԳԲՏ անձանց և նրանց ծնողների հետ աշխատող մասնագետներից, ինչպես նաև այլ երկրներում աշխատող մեր գործընկերների փորձից:

Իրականություն – Բոլոր հետազոտությունները¹⁶ ցույց են տալիս, որ սեռական կողմնորոշումը յուրաքանչյուր անհատի մոտ ձևավորվում է յուրովի և անհատական բնույթ է կրում: Նույնասեռական կողմնորոշման ընդունումը գործընթաց է, որը կարող է տևել տարիներ, կամ ընդհանրապես չլինել: Այդ իսկ պատճառով, եթե երեխան դեռահասության շրջանում հրապուրվում է նույն սեռի անձով, դա դեռևս չի նշանակում, որ երեխան նույնասեռական է:

Առասպել – Միակ ճիշտ և ընդունված սերը տարասեռական անձանց միջև սերն է, որն ապահովում է պտղաբերությունը:

Իրականություն – Անկասկած՝ միայն սերմնաբջջի և ձվաբջջի թե՛ բնական, թե՛ արհեստական միաձուլման արդյունքում է տեղի ունենում բեղմնավորում, բայց դա դեռ չի նշանակում, որ նույնասեռական անձանց միջև սերը ավելի քիչ կարևոր է: Լինում են դեպքեր, երբ տարասեռական զուգընկերների համատեղ կյանքը չի ենթադրում երեխաներ ունենալ, սերն առաջին հերթին մարդկային ջերմության, իրար ուրախություն և հաճույք պատճառելու, հոգատարության և հարգանքի դրսևորումներից է: Եվ ինչու՞ ենք մենք անբնական համարում, երբ նույնասեռական զույգերն են ձգտում այդ ամենին: Բացի այդ, բեղմնավորման բազմաթիվ ճանապարհներ գոյություն ունեն թե՛ տարասեռական, թե՛ ոչ տարասեռական անձանց և զույգերի համար:

Առասպել – Նույնասեռականությունն անբնական երևույթ է:

Իրականություն – Նույնասեռականություն գոյություն է ունեցել տարբեր ժամանակաշրջաններում, տարբեր մշակույթներում, և միշտ էլ գոյություն կունենա՝ անկախ նրանից՝ հասարակությունը ընդունու՞մ է, թե՛ ոչ, քանի որ նույնասեռականությունը սեռական կողմնորոշման տարատեսակներից մեկն է: Որոշ հասարակություններ քննադատել են, որոշներն էլ՝ ընդունել նույնասեռականությունը: Նույնասեռական վարք դիտվում է ոչ միայն մարդկանց, այլև կենդանիների շրջանում, ինչպես, օրինակ՝ ձկների, պինզվիների, թռչունների, կապիկների և այլն:

Առասպել – Լեսբիները թշնամաբար են վերաբերվում տղամարդկանց, իսկ նույնասեռական տղամարդիկ՝ գեյերը, թշնամաբար են վերաբերվում կանանց:

Իրականություն – Սիրել կնոջը չի նշանակում ատել տղամարդուն:

Սիրահարվածությունը բավականին դրական հուզական վիճակ է: Սերը, որը կինը տաժում է այլ կնոջ հանդեպ, չի կարող ուղղակիորեն բացասաբար անդրադառնալ արտաքին աշխարհի, մասնավորապես՝ այլ սեռի կամ գենդերի ներկայացուցիչների հանդեպ: Նույնը վերաբերում է տղամարդուն, որը սիրում

է տղամարդկանց:

Առասպել – Տղամարդ նույնասեռականները՝ գեյերը, ՁԻԱՀ-ի (ձեռքբերովի իմունային անբավարարության համախտանիշ) տարածողներ են:

Իրականություն – Սա իրականություն չէ: ՁԻԱՀ-ի (ձեռքբերովի իմունային անբավարարության համախտանիշ) իրական տարածման պատճառը հանդիսանում է ՄԻԱՎ-ը, այլ ոչ թե մարդու սեռական կողմնորոշումը: Վարակը կարող է գոյություն ունենալ անկախ մարդու սեռական կողմնորոշումից և գենդերային ինքնությունից: Վարակի տարածման ռիսկային գործոն է համարվում յուրաքանչյուր տեսակի չպաշտպանված սեռական հարաբերությունը, արյան չստուգված փոխներարկումը, կրծքով կերակրումը (եթե մայրն ունի ՄԻԱՎ), ինչը նշանակում է, որ վարակը կարող է տարածվել ինչպես նույնասեռական, երկսեռական անձանց, այնպես էլ տարասեռական անձանց շրջանում: ՄԻԱՎ-ի փոխանցման ուղիները նույնն են բոլոր մարդկանց համար, ուստի ՄԻԱՎ-ով վարակվելը և որպես հետևանք ՁԻԱՀ ձեռք բերելը հավանական է բոլորի համար, այլ ոչ թե կոնկրետ խմբի համար:

Առասպել – Նույնասեռականների թիվը կավելանա, եթե հասարակությունը սկսի հանգիստ ընդունել վերջիններիս:

Իրականություն – Նույնասեռականությունը վարակիչ չէ, այն չի փոխանցվում սեռական կամ օդակաթիլային ճանապարհով: Նույնասեռական մարդկանց թիվը չի շատանում. եթե նույնասեռականությունը հասարակության կողմից ընդունված լինի, մարդիկ կկարողանան հանգիստ արտահայտել իրենց ինքնությունը և այն չեն թաքցնի տարբեր մեթոդներով:

Առասպել – Բոլոր տղամարդ նույնասեռականները իրենց դրսևորում են որպես կին, իսկ լեսբիները իրենց դրսևորում են որպես տղամարդ. նույնասեռական հարաբերություններում տղամարդկանց մի մասը կատարում է «տղամարդու» համապատասխան դերեր, իսկ տղամարդկանց մյուս մասը վերցնում են իրենց վրա «կանանց» համապատասխան դերեր:

Իրականություն – Իրականում կանանց և տղամարդկանց համապատասխան դերեր չկան, դրանք բոլորը տարբեր դերեր են, որոնք մենք վերագրում ենք մեզ՝ հասարակության մեջ տիրող նորմերի պատճառով: Տարբերությունը նրանում է, որ նույնասեռական հարաբերություններում հաճախ չկան սահմանված նորմեր և պարտականություններ: Հաճախ կոնկրետ տեսակի աշխատանքը կանխորոշվում է՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուրի հնարավորությունները, ցանկությունները և կարողությունները նմանատիպ աշխատանք իրականացնելիս:

Առասպել – ԼԳԲՏ անձինք մտածում են միայն սեռական հարաբերությունների մասին, նրանք չեն ունենում երկարատև և կայուն հարաբերություններ, այլ պարզապես սեռական հարաբերություններ են ունենում սեռական հաճույքի բավարարման համար:

Իրականություն – ԼԳԲՏ անձինք կիսում են հասարակության նորմերը և վարքային դրսևորումներն այնպես, ինչպես տարասեռական մարդիկ: Սեռական հարաբերություններ ունենալը, սիրո և ջերմության կարիք ունենալը բնորոշ են բոլոր մարդկանց՝ անկախ սեռական կողմնորոշումից և գենդերային ինքնությունից:

Առասպել – Նույնասեռականները երեխաներ են ունենում հատուկ նրա համար, որպեսզի նրանց նույնասեռական «դարձնեն»:

Իրականություն – Այս ոլորտում բազմաթիվ հետազոտություններ ապացուցում են, որ մարդուն հնարավոր չէ դաստիարակել որպես նույնասեռական կամ տարասեռական: Եթե նման բան գոյություն ունենար, ապա, նույն տրամաբանությամբ, մեր հասարակության մեջ բոլորը կլինեին տարասեռական:

Վերը թվարկվածներից բոլորը նախապաշարումների, առասպելների և կարծրատիպերի միայն մի մասն են կազմում: Որպես կանոն՝ անձնական շփումները և տեղեկատվության ստացումն ավելի արդյունավետ են նման կարծրատիպերի հաղթահարման համար: Կարևոր է ծնողներին ուղղորդել՝ ծանոթանալու սեփական երեխայի ԼԳԲՏ ընկերների հետ, և նրանք կհամոզվեն, որ լեսբի, գեյ, երկսեռական և տրանս անձինք նույնպիսի մարդիկ են, ինչպես բոլորը, ունեն նույն մասնագիտությունները, այցելում են նույն ռեստորանները և կինոթատրոնները, կազմում են ընտանիքներ, ունենում են երեխաներ, կարող են ունենալ տարբեր արժեքներ և կրոնական հայացքներ: Այս շղթան կարելի է անվերջ շարունակել, չէ՞ որ աշխարհը գեղեցիկ է իր բազմազանության մեջ:

Նույնասեռական ինքնության¹⁷ ընդունման փուլեր

Չնայած նրան, որ որոշ մարդիկ ավելի հեշտ են գիտակցում և ընդունում իրենց նույնասեռականությունը, այնպես, ինչպես ենթադրվում է, այնուամենայնիվ, մեծամասնության համար սա դժվար և երկարատև գործընթաց է, որի

17 «Քամինգ աութ» կամ ազնվացում ասելով հասկանում ենք սեփական սեռական կողմնորոշման հասկացում և ընդունում՝ սեռական ինքնության ձևավորում, ինչպես նաև ինքնարտահայտում և այլոց վերաբերմունքը սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վերաբերյալ:

Ժամանակ կարող են առաջանալ մի շարք ներքին կոնֆլիկտներ, «բուժվելու» փորձեր և այլ հիմնախնդիրներ: Նույնասեռական ինքնության ընդունման փուլերը կարող են կրկնվել, և դրանց հաջորդականությունը կարող է խառնվել:¹⁸

“ Եկավ ժամանակ, երբ, ի զարմանս ինձ, սկսեցի գիտակցել, որ աղջիկների խոսակցությունները տղաների մասին ինձ չեն հետաքրքրում և ինձ չեն վերաբերվում: Սկզբում ինձ թվում էր, որ ես ուղղակի չեմ հանդիպել այն տղային, ով ինձ կհետաքրքրեր, բայց դա այդպես էլ տեղի չունեցավ: ”

35 տարեկան, նույնասեռական կին

«Քամինգ աութ» կամ «ազնվացում» ասելով հասկանում ենք սեփական սեռական կողմնորոշման հասկացում և ընդունում՝ սեռական ինքնության ձևավորում, ինչպես նաև ինքնաարտահայտում, և այլոց վերաբերմունքը սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վերաբերյալ:¹⁹

“ Իմ սեռական կողմնորոշման մասին բացահայտումներն արել եմ 17 տարեկանում, իսկ ծնողիս ազնվացել եմ 7 տարի անց միայն: Հաղորդում էինք միասին դիտում տրանս անձանց մասին, որի ընթացքում էլ որոշեցի ասել. ծնողս ասաց, որ կցանկանար, որ ես կողմնորոշվեի և ընտրեի «ճիշտը», իսկ ես պատասխանեցի, որ կողմնորոշվել եմ արդեն, ես սիրում եմ և կանանց, և տղամարդկանց, իսկ դրն է «ճիշտը», որովհետև իմ համար սա էլ է «ճիշտ»: Ծնողս արձագանքեց, որ չի ցանկանում, որ ես տառապեմ ու տանջվեմ: Կարևորեց նաև, որ պատմել եմ իմ սեռական կողմնորոշման մասին: ”

26 տարեկան, երկսեռական կին

Փուլերը, որոնք ընդունված են ԼԳԲՏ անձանց հիմնախնդիրներին վերաբերող մասնագիտական գրականության մեջ, և որով յուրաքանչյուր նույնասեռական անհատ կարող է անցնել սեփական ինքնություն ընդունելու համար, հիմնականում վեցն են:²⁰

Կարևոր է գիտակցել, որ յուրաքանչյուր անհատ առանձնահատուկ է,

18 Տե՛ս հղում 14:

19 Hills, D. Cass's Model of Sexual Orientation Identity Formation. California State University. <https://bit.ly/3zT5Qsg>. [Մուտք 30.07.2021]

20 Տե՛ս հղում 14:

հետևաբար այս փուլերի վերապրումը ևս առանձնահատուկ է: Այս տեղեկատվությունը կարող է օգտակար լինել ծնողների հետ աշխատանքի ընթացքում:

I փուլ. Կասկած, որը բնութագրվում է նրանով, որ այս ընթացքում գոյություն ունի բավականին աղուտ տեղեկատվություն սեռական կողմնորոշման մասին, բայց գիտակցությունն արթնանում է այն բանի վերաբերյալ, որ սեփական հետաքրքրությունները, արտաքին տեսքը կամ վարքը կարող են տարբերվել նույն սեռի տարեկիցներից, որը կարող է առաջացնել տագնապ և վախ: Այս փուլում մարդը դեռևս հստակ պատկերացում չունի, թե ինչ վերաբերմունք ունի նույնասեռականության հանդեպ:

II փուլ. Համեմատում, որը բնութագրվում է նրանով, որ մարդը ստիպված է աստիճանաբար հրաժարվել տարասեռական (հետերոսեքսուալ) վարքային սկզբունքներից, ինչի արդյունքում կարող է ձևավորվել մոլորվածության զգացողություն: Դեռահասների մեծամասնության համար իրենց նույնասեռական կողմնորոշման գիտակցումը հաճախ դժբախտություն է, երբ էրոտիկ ֆանտազիաները վերածվում են երազանքների և ցանկությունների: Շատերը կարծում են, որ նույնասեռականությունը հիվանդություն է, կամ, նույնիսկ, հանցանք: Հասարակության կողմից մերժված լինելու վախից նրանք ձգտում են հրաժարվել իրենց նույնասեռական ինքնությունից և աշխատում են ամեն ինչ անել, որ ապացուցեն, որ իրենք տարասեռական են:

III փուլ. Հանդուրժողականություն, որը կապված է նույն սեռի և/կամ գենդերի ներկայացուցիչների հանդեպ ոչ միայն սեռական, այլև հուզական ու ռոմանտիկ ապրումների գիտակցման հետ: Որպես կանոն՝ այս փուլում մարդը ծանոթանում է նույնասեռական անձանց հետ, որի արդյունքում ստանում է աջակցություն, ստեղծում է նոր հարաբերություններ, դիտարկում դրական դերային մոդելներ և սկսում է ավելի հանգիստ ընկալել իր ինքնությունը: Եթե սովյալ հարաբերությունները բացասական ընթացք են ունենում, ապա մարդու մոտ կարող է հատուկ վերաբերմունք ձևավորվել, որի արդյունքում սեփական նույնասեռական ինքնության ընկալման դրական զարգացումը դժվարությամբ ընթանա: Իսկ եթե անձն իրեն բավարար չափով վստահ է զգում և դրական է գնահատում սեփական ապրումները, ապա կարող է այնքան սովորել իր ինքնությանը, որ կարող է հանգիստ կերպով փաստի և բարձրաձայնի, որ ինքը նույնասեռական է:

IV փուլ. Սեփական սեռականության ներքին ընդունում, որի ընթացքում այն հանդուրժող վերաբերմունքը սեփական անձի հանդեպ վերափոխվում է

դրական ինքնընկալման: Կարևոր դեր է խաղում հասարակությունը. որքան հասարակությունը հանդուրժող է, այնքան հեշտ է անցնել այս փուլին, որի ընթացքում հաղթահարվում են ներքին կոնֆլիկտները և վախերը:

V փուլ. Հպարտություն, որը բնութագրվում է նրանով, որ անձը լիովին ընդունում է իր նույնասեռականությունը: Այս փուլի ընթացքում անձը գալիս է այն համոզմունքի, որ հասարակության ներսում առկա բացասական վերաբերմունքը նույնասեռականության հանդեպ սխալ է: Հաճախ այս փուլում մարդիկ ներգրավվում են հակախտրականության գործողությունների մեջ՝ ունենալով ակտիվ մասնակցություն: Շատ դեպքերում մարդիկ ազնվանում են հենց այս փուլում: Ապագան նաև կախված է նրանից, թե հարազատ մարդիկ ինչպես են ընդունում այն լուրը, որ իրենց երեխան կամ մտերիմ անձը նույնասեռական է:

VI փուլ. Սինթեզ, որը բնութագրվում է նրանով, որ մարդը դադարում է տարբերակել հասարակությունը «մեզնից»՝ նկատի ունենալով նույնասեռականներին, և «իրենցից»՝ նկատի ունենալով տարասեռականներին: Մարդը դադարում է այլ մարդկանց ընկալել՝ կախված նրանց սեռական կողմնորոշումից: Այս փուլում սեռական նույնականացման զարգացումը կարող է համարվել ավարտված:

Ինչպես նույնասեռական անձինք, այնպես էլ տրանս անձինք անցնում են ինքնաճանաչման բարդ ու խրթին ճանապարհ, որն ունի ինչպես նույնական, այնպես էլ վերը նշված խմբերին բնորոշ առանձնահատուկ դրսևորումներ: Տրանս ինքնության վերապրման որոշակի առանձնահատկություններ կան, որոնք կարող են տարբեր լինել նույնասեռական անձանց վերապրման փուլերից: Կարևորվում է հատկապես այն փուլը, երբ տրանս անձն ընտրում է իր անունը. կարող են լինել դեպքեր, երբ տրանսգենդեր անձն իր անունը փոխում է գենդերային ինքնությանը համապատասխան, ինչը կարևոր փուլ է թե՛ ինքնաճանաչման տեսանկյունից, թե՛ ազնվացման տեսանկյունից: Մյուս առանձնահատկությունը կապված է հնարավոր վիրահատությունների և հորմոնային թերապիայի հետ: Այս փոփոխությունները իրենց հետ կարող են բերել սոցիալ-հոգեբանական մի շարք հետևանքներ, որոնք որոշակի պատրաստվածություն են ենթադրում: Այս տեսանկյունից ազնվացման փուլում կարևոր է ընդգծել, թե ինչ փոփոխություններ են հնարավոր տրանս անձի արտաքինում՝ մատնանշելով, որ արտաքին փոփոխությունները չեն ազդելու կամ չեն ազդում անձի՝ հումորի զգացումի, հետաքրքրությունների և ցանկությունների վրա:

“ 16 տարեկան էի, երբ ազնվացա հորս մոտ՝ վիճաբանության ընթացքում՝ սպասելով վեճ ու կոնֆլիկտ, բայց վեճ չեղավ, իսկ մայրս չէր ընդունում առհասարակ նույնասեռականության գաղափարը: Տանը իմ սեռական կողմնորոշման թեման փակ է. ընտանիքում գիտեն, որ ես նույնասեռական եմ, բայց դրա մասին չի խոսվում, գիտեն, որ ժամադրության կզնամ տղայի հետ, բայց չենք խոսում՝ ում հետ եմ հանդիպում, ով է, ինչ սեռի է: Այդ ընթացքում տարել են ինձ հոգեբանի մոտ: Գաղտնիքը, որ պահում ես, ծնողը միևնույն է կասկածում է, ինչ-որ բան պակաս է: ”

18 տարեկան, նույնասեռական տղամարդ

Ազնվացում (քամինգ աուօ): Ազնվացումը մի գործընթաց է, որի ընթացքում անհատը բացահայտում և ընդունում է իր սեռական կողմնորոշումն ու գենդերային ինքնությունը, և որոշում կայացնում՝ ինչպես արտահայտել այդ ամենը: Ըստ մեր ներկայիս մշակույթի և հասարակական նորմերի վերլուծության՝ բոլոր մարդիկ տարասեռական (հետերոսեքսուալ) են, մարդկանց գենդերը համապատասխանում է իրենց սեռին, ցանկացած տարբերություն հասարակության մեծամասնության կողմից «ընդունվածից» համարվում է սխալ և ենթարկվում խտրականության բազմաթիվ դրսևորումների: Այդ իսկ պատճառով այլ սեռական կողմնորոշում ու գենդերային ինքնություն ունեցող մարդիկ բացահայտորեն չեն արտահայտվում դրա վերաբերյալ:

“ 12 տարեկան էի, երբ դասընկերներիցս մեկին պատմել էի իմ սեռական կողմնորոշման մասին, վերջինս էլ պատմել էր դասարանցիներին: Հաջորդ օրը դասարանի տղաները ծեծեցին ինձ, քաշքշեցին և վիրավորական արտահայտություններ ասեցին, ինչից հետո ես որոշեցի, որ էլ ոչ ոք ինձ չի վիրավորելու, ես երբեք չեմ թաքցնելու իմ սեռական կողմնորոշումը և իմ իրավունքների համար եմ պայքարելու: ”

18 տարեկան, նույնասեռական տղամարդ

Կարևոր է առանձնացնել և կարևորել ազնվացման գործընթացը, քանի որ այն բավական երկար և դժվար գործընթաց է: Սկզբնական շրջանում սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին անհատները կարող են կիսվել իրենց մտերիմ ընկերների հետ, որպեսզի տեսնեն, թե ինչ հակազդումներ կլինեն, և հետո արդեն կարող են կիսվել իրենց

ընտանիքի անդամների և ծնողների հետ:²¹ Ազնվացումից հետո ծնողների և հարազատների ռեակցիաները կարող են տարբեր լինել, սակայն կարևոր է հիշել, որ սեփական ինքնավերլուծությունից հետո երեխաները վախենում են նաև ծնողներին ցավ պատճառել կամ հիասթափեցնել՝ չարդարացնելով ծնողների սպասելիքները:

Օգտակար խորհուրդ ծնողների հետ աշխատող մասնագետների համար

Եթե ծնողը տեղեկացել է իր երեխայի ոչ տարասեռական կողմնորոշման կամ տրանս ինքնության մասին ոչ թե իր երեխայից, այլ ուրիշ աղբյուրներից, կարևոր է, որպեսզի մասնագետն օգնի ծնողին ստանալ հավաստի տեղեկատվություն սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին: Հաջորդ քայլը ծնողին աջակցությունն է, որպեսզի վերջինս փորձի հանգիստ ժամանակ գտնել՝ այդ ամենը հենց երեխայի հետ քննարկելու համար:

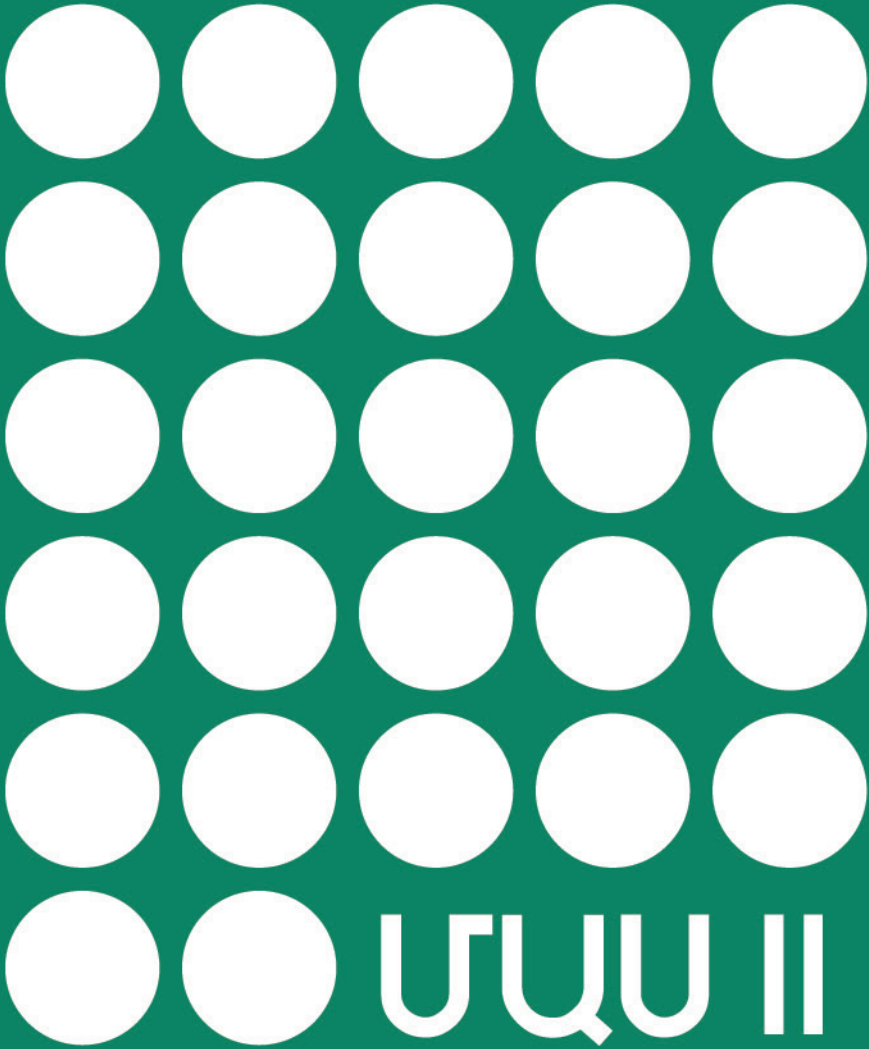
Մեր օրերում բացահայտ կերպով սեփական ոչ տարասեռական կամ տրանս ինքնության մասին խոսելը բավականին համարձակ քայլ է՝ հաշվի առնելով ԼԳԲՏ անձանց մասին առկա կարծրատիպերը, որոնք նպաստում են խտրականության տարբեր դրսևորումների:

Ազնվացումը կարևոր քայլ է սեփական արժանապատվության արտահայտման տեսանկյունից, ինչպես նաև անձնային վերլուծության բարդ ու պատասխանատու փուլ, որտեղ կարևոր է ծնողի և մտերիմների աջակցությունը:

“ Իմ մոտ «քամինգ աութ» պահ տենց չի եղել, որ ես մի օր կանգնեմ ասեմ՝ «բարև ձեզ, ես սենց եմ»: Ամենաառաջին անգամ, երբ որ մամաս պատկերացում ա կազմել, որ իմ մոտ «մի բան էն չի», էդ եղել ա, երբ ինքը ինձ դրսում պատահական տեսել ա մի հատ տղու հետ կիսագրկախառնված, երբ ես 15 տարեկան էի, էդ օրվանից սկսված 3-4 տարի պատերազմներ ա հա եղել մեր տանը: Իմ մոտ չի եղել, որ ես գնամ ասեմ՝ ես տղերքի եմ սիրում, կամ ուրիշ տեսք եմ ուզում ունենալ, իմ մոտ ոնց եղել ա, ես ցույց եմ տվել, ոչ թե պահել ու հետո ասել: ”

24 տարեկան, տրանսգենդեր կին

²¹ Տե՛ս հղում 14:

ՕԳՆՈՂ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԼԳԲՏ
ԱՆՁԱՆՑ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ

Մասնագետների (հոգեբան, սոցիալական աշխատող, հավասարը հավասարին խորհրդատվություն տրամադրող անձ) դերը ծնողների կողմից իրենց երեխաների սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության վերապրման գործընթացում

Մասնագետներին, որոնք առնչվում են ԼԳԲՏ անձանց հոգեբանական, մտավոր, ֆիզիկական բարեկեցության հետ, անհրաժեշտ և կարևոր է համարվում նաև ծնողների և մտերիմների հետ մասնագիտական «ճիշտ» և գիտականորեն հիմնավորված մոտեցման մասին տեղեկության տիրապետումը: Կարևոր է ընդգծել, որ երեխայի սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության բացահայտումից (երեխայի ազնվացումից կամ քամինգ աուֆից) հետո ընտանիքում, մասնավորապես ծնողների մոտ, սկսվում է նոր փուլ՝ իր բազմաթիվ հարցերով՝ «Հիմա ես ինչ կարող եմ անել, ինչ անեմ, որ չվնասեմ երեխայիս, այս ինչ դժբախտության մեջ ենք մենք հայտնվել»: Լսելով «Մամ, պապ, ես գեյ եմ...» արտահայտությունը՝ ծնողին ինքնավերլուծության, ինքնաճանաչողության, ծնող-երեխա հարաբերությունների նոր ուղի է սպասվում, որը լի է դժվարություններով, կոնֆլիկտներով, բարդություններով: Բայց, միևնույն ժամանակ, այն բազմազան և տարբեր է յուրաքանչյուր ծնողի համար և կարևոր է ծնողների՝ երեխայի հետ հարաբերությունների ամրապնդման և ընդունման համար:²²

“ Ծնողների մեծամասնությունը տեղյակ չէ իրենց երեխաների սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մասին: Կան ծնողներ, որոնք հիմնականում թեման փորձում են տանը չքննարկել, հարաբերությունների մասին առհասարակ չխոսել: Կան ծնողներ, որ սկսել են տեղեկատվություն հավաքել սեռականության և սեռական կողմնորոշման մասին: Հիմնականում ավելի շատ մոր մոտ են ազնվանում, քան հոր. հայրիկների հետ թեման գրեթե չի քննարկվում: Ծնողներ էլ կան, որ ավելի դաժան ու խիստ վերաբերմունք են ցուցաբերում՝ տանը փակել, հետապնդել, տնից դուրս հանել, սահմանափակել շփումները և այլն: ”

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող հոգեբան

22 Ryan, C. (2010). *Engaging families to support lesbian, gay, bisexual and transgender youth: The Family Acceptance Project. The Prevention Researcher*, 17(4), 11-13.

Ծնողը հաճախ երեխայի սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության բացահայտումից հետո անցնում է մի փուլով, որտեղ բախվում են նրա՝ իր երեխայի մասին ունեցած սպասելիքները և իրականությունը: Այստեղ մասնագետների դերն ու նշանակությունը առավել կարևոր են: Երեխայի ազնվացումից հետո ծնողներն անցնում են մի ընթացք, որը կարելի է անվանել «հետերոսեքսուալ երազանքների»՝ կորստի և նոր ապագայի վերակառուցման շրջափուլ: Այս ընթացքում կարևոր է այն բոլոր մասնագետների դերը, որոնց դիմում են ծնողները՝ աջակցություն ստանալու նպատակով: Հետազոտություններն իրենց հերթին ցույց են տալիս, որ վերապրման փուլերի տևողությունը կարող է տարբեր լինել, հետևաբար, հայրիկների և մայրիկների պարագայում ռեակցիաները ևս կարող են տարբեր լինել: Ծնողների մոտ վերապրման փուլերը, ինչպես նաև նրանց արձագանքը տարբերվում են, երբ խոսքը գնում է, օր.՝ նույնասեռական աղջկա կամ տղայի մասին, և առավել սուր են արտահայտվում տրանս անձանց պարագայում:²³

Այսպիսով՝ մասնագիտական աշխատանքները կառուցելիս նշանակալի և կարևոր դեր ունի ծնողներից յուրաքանչյուրի իրազեկվածության մակարդակը: ԼԳԲՏ հիմնահարցերի շուրջ և ԼԳԲՏ համայնքի ներկայացուցիչների հետ շփման փորձառությունը և հաղորդակցումը այն ծնողների հետ, որոնք ունեն կամ ունեցել են նմանատիպ փորձառություն:²⁴

“ Երբ աշխատում էի ծնողների հետ, առաջնային էի համարում նրանց իրազեկելը: Հենց առաջին իսկ կոնտակտից նրանց պատմում էի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին: Անգամ մի դեպքի շրջանակներում մայրիկի հետ միասին նյութեր ենք ուսումնասիրել, որը իր դրական ազդեցությունն է տալու: ”

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող սոցիալական աշխատող

Չնայած նրան, որ չկա հատուկ փուլային հաջորդականություն կամ ցանկալի ու ոչ ցանկալի վերապրման փուլեր, այնուամենայնիվ, վերապրման գործընթացն ավելի տեսանելի դարձնելու համար կարելի է առանձնացնել մի քանի հիմնական փուլեր:

23 Woog, D. 1997. *Our parents. Advocate, Parents' Experiences Regarding The Coming-out Process of A Gay or Lesbian Child.*

24 *Coming Out to Families: Guidelines for Intervention with Gay and Lesbian Clients, Journal of Family Social Work 5(2): 53-66*

Մասնագիտական աշխատանքի կառուցման ժամանակ օգնող մասնագետներին (հոգեբան և սոցիալական աշխատող) իրենց աշխատանքը կառուցելիս կարևոր է շեշտադրել հետևյալ գաղափարները, անկախ նրանից, թե ծնողը վերապրման որ փուլում է գտնվում.

- Երեխային մերժելով ծնողների սեփական խնդիրները չեն լուծվում:
- Ազնվանալուց հետո երեխան չի փոխվել: Ինչպես երեկ, այնպես էլ հիմա կարևոր է, որ ծնողը նրան սիրի և արժևորի. նա շարունակում է մնալ իր երեխան և արժանի է սիրո և հարգանքի:
- Ծնողը դաստիարակել է երեխային այնպես, ինչպես կարողացել է, պետք չէ փնտրել մեղավորներ:
- Ագրեսիան չի կարող լուծել առաջացած խնդիրները, այլ ընդհակառակը, կարող է ունենալ իր անդառնալի հետևանքները:
- Ծնողը պետք է կարևորի երեխայի անկեղծությունը՝ ծնողների հետ իր սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մասին կիսվելու առիթով:

Այսպես, ազնվացումից հետո ծնողների հիմնական առաջնային ռեակցիան շոկն է. չնայած նրան, որ մինչ այդ ծնողները ինչ-որ մտքեր կարող են ունենալ, որ իրենց երեխան ինչ-որ խնդիր ունի, որ նման չէ «դասական» տղայի կամ աղջկա, ամեն դեպքում, երեխայի ինքնաարտահայտումից հետո սովորաբար գերակշռում է շոկային ռեակցիան, որը կարող է տևել մի քանի ժամից մինչև մի քանի օր:

“ Եղել է դեպք, երբ ծնողն իր երեխայի ազնվացումից հետո ցանկացել է հանդիպել ինձ հետ. հանդիպման ընթացքում ես միջնորդ էի, ով փորձում էր ավելի շատ «թարգմանչի» դերում լինել՝ տեղեկատվությունն ավելի հասկանալի դարձնելու մասով, իսկ ծնողն ամենայն հավանականությամբ դեռ շոկային փուլում էր, փորձում էր հասկանալ իրավիճակը, ինֆորմացիա հավաքել սեռական կողմնորոշման մասին:

ԼԳՏՏ անձանց հետ աշխատող հոգեբան

Շոկային փուլին սովորաբար հաջորդում է մերժման փուլը, որը կարող է տարբեր դրսևորումներ ունենալ: Օրինակ, առավել տարածված մերժման ռեակցիաներից է խոսքի միջոցով տհաճություն արտահայտելը («Դու գալուբո՞րկ ես»), առհասարակ արժեզրկելը և չկարևորելը երեխայի ինքնաարտահայտումը, ասես՝ ոչ մի կարևոր բան չի ասվել («Լավ, եկեք

հաց ուտենք. դու ինչ կուզես, բալես»), անտեսումը («Դու էդ ուղին ես ընտրել, հետևաբար, քո հարցերը ինձ չեն վերաբերում, կյանքի փուլ է, սա էլ կանցնես ու կդառնաս «նորմալ» մարդ»):

Հաջորդ փուլում ծնողի մոտ սկսվում է հարցերի տարափ, որը սովորաբար ուղղված է ինքն իրեն՝ միտված լինելով պատճառներ փնտրելուն: Ծնողների մոտ այն հիմնականում դրսևորվում է ինքնամեղադրական արտահայտություններով և մտքերով, օրինակ՝ «միգուցե ես եմ մեղավոր», «միգուցե լավ չեմ դաստիարակել», «միգուցե շատ չեմ աշխատել իմ և նրա հուզական ամրության և կապի վրա»: Այս փուլում հաճախ ծնողների ռեակցիաները կարող են տարբեր լինել, և հնարավոր է նաև կոնֆլիկտներ առաջանան երկու ծնողների միջև, որոնք հիմնականում միմյանց են մեղադրում: Այս փուլում նախընտրելի է ծանոթանալ և փորձի փոխանակում իրականացնել այն ծնողների հետ, որոնք ունեն ԼԳԲՏ երեխաներ և աջակցում են վերջիններիս:

“ Եղել է դեպք, որ ծնողը ինձանից պահանջել է, որպեսզի իր երեխային քուժեմ: Տրանս անձանց պարագայում դժվարությունները ավելի շատ են, քանի որ գենդերային ինքնության տեսանկյունից փոփոխություններն ավելի ակնառու են, և գուցե նաև կասկածները ավելի շատ են. ունեցել եմ դեպք, երբ ծնողներն ասել են՝ «քո կյանքն է, ինչ ուզում ես արա»: Տնից հեռացել է և ծնողների հետ կապ չկա:

”

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող հոգեբան

Մյուս փուլը պայմանականորեն կարելի է անվանել որոշում ընդունելու փուլ. այս փուլը ևս կարող է տարբեր ձևով դրսևորվել. մշտական կոնֆլիկտներով ու բախումներով (ամեն պատեհ և անպատեհ առիթով հիշեցնել կամ փորձել մտափոխել երեխային), սահմանների ընդգծմամբ (միասին ենք ապրում, կիսում մեր կենցաղային խնդիրները, սակայն սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մասին հարցերին չենք անդրադառնում), երեխայի «իրական» ընդունմամբ և աջակցությամբ: Վերջին դեպքում ծնողը փորձում է երեխայի հետ խոսել այն մասին, թե ինչ փորձությունների միջով է իր երեխան անցել, ինչպես է հիմա զգում իրեն, ինչի կարիք ունի, և ցույց տալ, որ ծնողն արժևորում և կարևորում է երեխային այնպես, ինչպես դա անում էր մինչ երեխայի սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մասին իմանալը:

Հարկ է նշել, որ վերը նշված փուլերով անցնելը գծային հաջորդականությամբ տեղի չի ունենում, և պետք է հիշել, որ յուրաքանչյուր ծնողի ռեակցիաները կարող են տարբեր լինել, սակայն դա չի նշանակում, որ ինչ-որ բան սխալ է դրսևորվում:

Հետաքրքրական է, որ ԼԳԲՏ երեխաներ ունեցող ծնողները հաճախ բարձրաձայնում են այն մասին, որ ունենում են վախեր, որոնք սկզբնական շրջանում չեն էլ գիտակցում, թե ինչ վախեր են, ինչից են հատկապես վախենում՝ ընտանիքի կարգավիճակի փոփոխությունից, վախ երեխայի ապագայի համար, թե՛ չընդունված լինելու վախ, բայց և, միևնույն ժամանակ, իրենց շատ օգնել և օգնում է այդ վախերի մասին խոսելը և բարձրաձայնելը:²⁵

Օգտակար խորհուրդներ մասնագետներին. Հաճախ ծնողները կարող են դիմել Ձեզ՝ իրենց երեխային «բուժելու» նպատակով. հիշե՛ք, ցանկացած միջամտություն, որը միտում ունի կամ կարող է միտում ունենալ բուժելու, փոխելու որևէ մեկի սեռական կողմնորոշումը կամ գենդերային ինքնությունը, համարվում է մասնագիտական էթիկայի լուրջ խախտում:

Մասնագետը պետք է ծնողների շրջանում ամրապնդի այն գաղափարը, որ վերապրման ցանկացած փուլում ազդեսիան միմիայն բացասական ազդեցություն է ունենալու երեխայի վրա. սպառնալը, հարձակվելը, ծեծելը, մեղադրելը ոչ մի արդյունքի չեն բերի: Առավելապես, ստիպողաբար կամ այլ միջոցներով հնարավոր չէ նույնասեռական երեխային դարձնել տարասեռական, կամ տրանսգենդեր անձին դարձնել ցիսգենդեր:

“ Ծնողներ կան, որ դաժան ու խիստ վերաբերմունք են ցուցաբերում իրենց երեխաների նկատմամբ այն բանից հետո, երբ վերջիններս ազնվանում են: Շատ դեպքեր կան, որ ծնողներն իրենց երեխաներին տանը փակել, հետապնդել են, տնից դուրս են հանել կամ սահմանափակել են շփումները: Մերժող ծնողների հետ աշխատանքը բավականին կարևոր միջամտության ձև է՝ հասարակությունում ընդհանուր խտրական վերաբերմունքի բացառման տեսանկյունից: ”

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող սոցիալական աշխատող

25 Ryan, C., Russell, S.T., Huebner, D.M., Diaz, R., & Sanchez, J. (2010). Family acceptance in adolescence and the health of LGBT young adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(4), 205-213.

Ինչպե՞ս օգնել ծնողներին գիտակցել սեփական երեխաների սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության մերժման դիսկերը

1990-ականների սկզբին արևմտյան երկրներում և ԱՄՆ-ում ավելի հասանելի դարձավ սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին հավաստի, համապարփակ և հիմնավորված տեղեկատվությունը, որը իր հերթին նպաստեց նրան, որ շատ երիտասարդներ կարողացան բարձրաձայնել սեփական սեռականության մինչ այդ թաքնված առանձնահատկությունները: Հիմնավորված տեղեկատվության հոսքը նաև ապահովեց շատ ծնողների շրջանում ձևավորել այն գիտակցությունը, որ իրենց երեխաների նույնասեռական հարաբերությունները, տրանս ինքնության արտահայտումը «հիվանդություն» կամ «շեղում» չեն: Ավելին, տեղեկատվության հասանելիությունը նպաստեց նրան, որ ծնողների շատ ավելի մեծ թիվ սկսեց ընդունել իրենց երեխաների ընտրությունն անկախ նրանից, որ այն տարբերվում էր ծնողների ընտրությունից և սպասումներից:

Թեև այսօր որոշ երկրներում ԼԳԲՏ երիտասարդներն ավելի տեսանելի են դարձել (ինչի մասին են վկայում, օրինակ, սեռական կողմնորոշման ու գենդերային ինքնության հիմքով բուլինգի կամ խտրականության մասին բարձրաձայնումը, ԼԳԲՏ երիտասարդական մշակույթի տարածումը), այդուհանդերձ, շատ երիտասարդներ շարունակում են ենթարկվել զանազան դիսկի գործոնների ազդեցությանը: Հետազոտությունները փաստում են, որ ԼԳԲՏ երիտասարդներն ավելի շատ են հակված ինքնասպանության փորձերի, նրանք շատ հաճախ հայտնվում են երեխայի պաշտպանության համակարգի շրջանակներում ծառայություններ ստացողի կարգավիճակում, անչափահաս իրավախախտների կամ անօթևանների շարքերում:²⁶

Անկախ այն հանգամանքից, թե ԼԳԲՏ անհատները նույնականացնում են իրենց ԼԳԲՏ համայնքի հետ, թե՛ ոչ, սոցիալական աշխատողները պետք է աջակցեն նրանց՝ առողջության, սոցիալական պաշտպանվածության և արդարության իրավունքների իրացման առումով հավասար հնարավորություններ ունենալու հարցում՝ պայքարելով նրանց նկատմամբ խտրականության դեմ: Սոցիալական աշխատողները պարտավորություն

²⁶ Ramirez M. *Toward a Practice Framework with At-Risk LGBTQ-Identified Youth.* <https://bit.ly/3xdj8hy>. [Unup 30.07.2021]

ունեն խթանելու այն օրենքները, քաղաքականությունն ու ծրագրերը, որոնք աջակցում են ԼԳԲՏ անձանց և նրանց ընտանիքներին, նրանք պետք է նպաստեն սոցիալական արդարությանը և ԼԳԲՏ անձանց ներառմանը:²⁷

Չնայած որ ծնողներն ընդհանուր առմամբ կարևոր դեր են խաղում ծնող-երեխա հարաբերությունների զարգացման և բարեկեցության մեջ, և ծնողների հետ կապի պահպանումը պաշտպանիչ նշանակություն ունի երեխաների առողջական ռիսկերի կանխարգելման հարցում՝ միայն վերջին տասնամյակում է, որ մասնագետները սկսեցին աշխատել ծնողների հետ՝ հատկապես ուշադրության կենտրոնում ունենալով մերժող ծնողներին:

Ծառայությունների ընտանեհեն (հիմնված ընտանիքի անդամների հետ աշխատանքի վրա) մոտեցումը պահանջում է մասնագետներից աշխատել ընտանիքի անդամների հետ, ում երեխաները հանդիսանում են ԼԳԲՏ համայնքի ներկայացուցիչ:

Օգտակար խորհուրդներ մասնագետներին. ԼԳԲՏ համայնքի ներկայացուցիչների ծնողների հետ աշխատանքը նախ և առաջ ենթադրում է հիմնավորված տեղեկատվության տրամադրում սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին, ինչպես նաև խորհրդատվության տրամադրում, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև ուղղորդում այլ կազմակերպություններ: Սեփական երեխաների նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշման, տրանս ինքնության վերաբերյալ երկակի մոտեցում ունեցող, ինչպես նաև մերժող ծնողների դեպքում կարևոր է ներկայացնել այն բացասական հետևանքները, որոնք կարող են ազդել սեփական երեխաների հոգեկան առողջության վրա:

Ընտանիքներին աջակցելու գործընթացում մասնագետները պետք է հիշեն, որ իրենց նպատակը ծնողներին փոխելը չէ, այլ աշխատանքը սկսել այնտեղից, որտեղ գտնվում է ծնողը և համագործակցություն կառուցելը, որն էլ աստիճանաբար կվերաձվի ծնող-երեխա աջակցության մեխանիզմների կառուցմանը: Մասնագիտական աշխատանքը նախ և առաջ պետք է հիմնվի իրազեկման վրա, որի կարևոր բաղադրիչներից մեկը բացասական ռիսկերի շեշտադրումն է՝ թե ինչի կարող է հանգեցնել ծնողների կողմից սեփական երեխաների տրանսգենդեր ինքնության և նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշման մերժումը:

27 Gerald Mallon. City University of New York - Hunter College. Social work practice with lesbian, gay, bisexual, transgender and queer (LGBTQ). <https://bit.ly/giabunM>. [Մուտք 30.07.2021]

Կարևոր փաստեր ընտանիքների հետ աշխատելիս

○ Սեփական ԼԳԲՏ երեխաների հանդեպ ընտանիքի արձագանքը կարող է կտրուկ տարբերվել՝ մերժող վերաբերմունքից մինչև ընդունող և աջակցող վերաբերմունք: Մասնագիտական աշխատանքի կառուցման համար աջակցող ծնողների հետ աշխատանքը պետք է կառուցվի նրանց փորձն այլ ծնողներին ներկայացնելու միջոցով: Աջակցող ծնողները որպես կանոն հարգում են իրենց երեխաների ընտրությունը: Այս դեպքում ծնող-երեխա հարաբերությունները կառուցվում են այնպես, ինչպես դրանք կլինեին մինչև երեխայի ազնվացումը (քամինգ աուօթը), ծնողները կարող են աջակից դառնալ իրենց երեխաների համար կյանքի ողջ ընթացքում:

○ Ծնողների մյուս տեսակը ամբիվալենտ կամ հակասական զգացմունքներ ունեցող ծնողներն են, որոնք կյանքի տարբեր փուլերում կարող են դրսևորել ինչպես աջակցող, այնպես էլ անտարբեր վերաբերմունք, իսկ որոշ դեպքերում նաև մերժող մոտեցումներ իրենց ԼԳԲՏ երեխաների նկատմամբ: Ծնողների այս խումբը, որպես կանոն, ընտանիքի ներսում հենց երեխայի հետ կարող է դրսևորել աջակցող մեխանիզմներ կամ վերաբերմունք, մինչդեռ ընտանիքի այլ անդամների և հասարակության շրջանում դրսևորել խիստ բացասական վերաբերմունք՝ նման կերպ փորձելով պաշտպանվել խտրականության այն դրսևորումներից, որոնք առկա են հասարակության մեջ ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ: Ամբիվալենտ կամ հակասական զգացմունքներ ունեցող ծնողների հետ աշխատանքը կարևոր է կառուցել այն փուլում, երբ նրանք աջակցում են, կամ գոնե անտարբեր են իրենց ԼԳԲՏ երեխաների որոշման նկատմամբ: Այդ փուլում կարևոր է ծնողներին ներգրավել երեխաներին աջակցության գործընթացում՝ ամրապնդելու նրանց վարքի այդ մոդելը:

○ Ծնողների երրորդ տեսակը մերժող կամ բացասական տրամադրված ծնողներն են: Ժամանակի ընթացքում մերժող ծնողների դիմադրությունը կարող է նվազել, ինչի մասին վկայում է ոլորտում աշխատող մասնագետների փորձը:²⁸

“ Նկատել են վերաբերմունքի և մոտեցման տարբերություններ՝ տարիքային տարբեր խմբի ծնողների և այցելուների տեսանկյունից. մինչև 20-25 տարեկան այցելուների դեպքում, ում ծնողները սովորաբար ավելի հետսովետական սոցիալիզացիա անցած մարդիկ են, երեխաները մտածում են ազնվանալու, քննարկելու իրենց սեռական կողմնորոշման հարցերը

28 Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *A Practitioner's Resource Guide: Helping Families to Support Their LGBT Children*. HHS Publication No. PEP14-LGBT/KIDS. Rockville, MD: SAMHSA. <https://bit.ly/3qwgLXC> [Մուտք 30.07.2021]

ծնողների հետ, իսկ 25-30՝ միտք կա չխոսել, թաքցնել սեռական կողմնորոշման մասին տեղեկությունը և ավելի շատ փորձել ադապտացվել և ապրել այնպես, որ ծնողները չկասկածեն:

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող հոգեբան

Հավաստի տեղեկատվության տրամադրմամբ պետք է մեկնարկել մերժող ծնողներին աջակցության գործընթացը: Նրանց հետ աշխատանքը հիմնականում սկսվում է նրանով, որ մասնագետը ծնողին բերում է այն գիտակցության, որ ընդունի իր երեխային այնպես, ինչպես նա կա, չփորձի նրան բուժել կամ սահմանափակել նրա ազատությունը: Կարևոր է, որպեսզի մասնագետը որպես հեռահար նպատակ սահմանի ծնողների կողմից սեփական երեխաների սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության չփոխելու գաղափարը:

Մերժող ծնողների հետ աշխատելիս կարևոր է շեշտադրել այն բացասական հետևանքները, որին կարող է հանգեցնել նրանց մերժող վարքը: Մասնավորապես, բազմաթիվ հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ ԼԳԲՏ դեռահասների կողմից ինքնասպանություն գործելու, հոգեկան առողջության խնդիրներ ունենալու հավանականությունը մեծանում է մերժող ծնողների վերաբերմունքի պատճառով:²⁹ Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ սեռական կողմնորոշումը ձևավորող հիմնական գրավչությունները, որպես կանոն, ի հայտ են գալիս մանկության, միջին տարիքի և դեռահասության միջև ընկած ժամանակահատվածում:³⁰ Նույն հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ծնողները և խնամակալներն ունեն նշանակալի դեր ԼԳԲՏ դեռահասների ֆիզիկական և հոգեկան առողջության խնդիրների առաջացման գործընթացում:³¹

“Մամաս մինչև հիմա մտածում աս, որ տրանս կանայք տղաներ են, որոնք ուղղակի կապիկություն են անում: Երբ մենակ էի ապրում ընկերուհիներիս հետ, մամաս էլի գալիս էր մեզ այցելության ու էն ընկերուհիներիս, ում նախկինում տղա էր տեսել, ասում էր՝ դուք շատ կոպիտ եք, ձեր դիմագծերը գեշ են, ոնց որ մամաս միշտ բան գտնի, անուն կպցնի ինձ:

29 Eisenberg, M. E. & Resnick, M. D. (2006). Suicidality among gay, lesbian and bisexual youth: The role of protective factors. *Journals of Adolescent health*, 39, 662-668.

30 «Փիւնք» իրավապաշտպան ԳԿ. (2021). ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատանքի ուղեցույց օգնող մասնագետների (հոգեբույժ, սեքսոլոգ, հոգեբան, սոցիալական աշխատող և այլ հարակից ոլորտներ) համար. <https://bit.ly/3kx1STt> [Մուտք 29.10.2021].

31 Ryan, C. (2010). Engaging families to support lesbian, gay, bisexual and transgender youth: The family acceptance project. *The prevention researcher*, 17(4), p. 11-13.

Մաման փորձում ա ամեն ձև ինձ համոզի, որ ես սիրուն չեմ, չի հասկանում էլի, որ իրա ասածով ես բան չեմ անի:

24 տարեկան, տրանսգենդեր կին

Ընտանիքի կողմից մերժումը և առողջական ռիսկերը

ԼԳԲՏ այն անձինք, ովքեր մերժվել են իրենց ընտանիքների կողմից՝

- 8.4 անգամ ավելի են հակված ինքնասպանություն գործելու,
 - 5.9 անգամ ավելի հաճախ են արձանագրում դեպրեսիայի բարձր ցուցանիշ,
 - 3.4 անգամ ավելի հավանական է, որ օգտագործեն թմրամիջոցներ,
 - 3.4 անգամ ավելի հաճախ են ներգրավված եղել չպաշտպանված սեռական հարաբերություններում,
 - 3 անգամ մեծ է սեռական ճանապարհով փոխանցվող վարակների՝ ՄԻԱՎ/ՁԻԱԿ վարակակիր դառնալու հավանականությունը
- այն անձանց համեմատ, ում ծնողներն աջակցել են իրենց երեխաներին՝ անկախ վերջիններիս սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության տեսակից:

Ընտանիքի աջակցությունը օգնում է

- պաշտպանել դեպրեսիայից, ինքնասպանություն գործելուց և թմրամիջոցների չարաշահումից,
- խթանել ինքնադրսևորումը և համընդհանուր բարեկեցությունը: ԼԳԲՏ համայնքի բազմաթիվ ներկայացուցիչներ, որոնք ընտանիքում հանդիպել են մերժողական սուր ռեակցիաների, ընդգծել են սոցիալական մեկուսացման, ցածր ինքնագնահատականի, հաճախակի ֆիզիոլոգիական խնդիրների և բողոքների առկայության մասին՝ գլխացավեր, սրտխառնոց, մաշկային խնդիրներ և այլն: Ելնելով վերոգրյալից՝ այն անձինք, ովքեր իրենց սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության պատճառով ընտանիքներում բախվում են մերժման տարբեր ռեակցիաների, ունենում են հուզական, հոգեբանական, մտավոր, ֆիզիոլոգիական խնդիրներ, և մեծանում է հավանականությունը, որ նրանք կարող են հայտնվել ռիսկային տարբեր խմբերում:³²

32 Ryan, C. (2014). *Generating a revolution in prevention, wellness & care for LGBT children & youth*, Temple Political & Civil Rights Law Review, 23(2), 331-344.

Սոցիալ-հոգեբանական աջակցության իրականացման ժամանակ կարևոր է ներկայացնել այս ցուցանիշները ծնողին կամ խնամողին և բերել այն գիտակցության, որ մերժող վերաբերմունքը կարող է ունենալ ծայրահեղ բացասական հետևանքներ իրենց երեխայի կյանքում:

“ Հիմա բավական աջակից են ցանկացած հարցում, հիմնական բանը, որ սովորեցրել եմ, որ առաջ զանգում էին, սկսում էր բողոքել ինձանից, ես իրան բան էի անում, որ ի դեպ ես սենց հաջողությունների եմ հասել կրթության մեջ, կյանքում, ամեն դեպքում ձեր երեխեն եմ անկախ սեռից, էդ հիշեք, ուրախացեք, մի հատ ասեք գործերս ոնց են: ”

24 տարեկան, տրանսգենդեր կին

Ընտանիքի աջակցության ամրապնդում

ԼԳԲՏ երեխաներ ունեցող ծնողների աջակցության ամրապնդման շրջանակներում ընտանիքը մշտապես դիտվում է իբրև ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ խտրականության դեմ պայքարի, ներքին և արտաքին ռիսկերի նվազեցման, բարեկեցության խթանման կարևոր գործակալ: Մասնագիտական աջակցությունը կառուցելիս, հնարավորության դեպքում, կարևոր է, որպեսզի հոգեբանը, սոցիալական աշխատողը և հավասարը հավասարին խորհրդատվություն և աջակցություն տրամադրող անհատը բացահայտեն ընտանիքի ներքին արժեքները և համոզմունքները՝ իրենց երեխաների նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշման և տրանս ինքնության վերաբերյալ, կարողանան աշխատել այդ արժեքների վերհանման և վերաձևակերպման ուղղությամբ:

“ Կարծում եմ, որ իմ ծնողը միայնակ ա, տեղ չունի՝ քննարկելու այս հարցը, հարազատների հետ չի կարող, մտերիմների հետ չի կարող քննարկել, իսկ ինքը կարիք ունի, ու համապատասխան տարածք չկա, որտեղ գուցե կուզի խոսել իրեն հուզող հարցերի մասին, վախերի և հիմնախնդիրների մասին: Իմ ազնվանալու պատմությունը հիմք դարձավ՝ հետագայում նաև ընկերներիցս ոմանք ծնողներին ազնվանալ: Նույնը ծնողների դեպքում, եթե իրենք միմյանց հետ կարողանան խոսել, միգուցե դա ավելի օգտակար լինի: ”

26 տարեկան, երկսեռական կին

Օգտակար խորհուրդներ մասնագետներին.³³

○ Չնայած նրան, որ գրեթե բոլոր ծնողները ընդգծում են՝ ցանկացած ընտանիք սիրում է իր երեխային և ցանկանում իր երեխայի համար միայն լավը, միևնույն ժամանակ, այդ ծնողների սպասելիքները, ինչպես նաև արժեքային և կրոնական մոտեցումները կարող են խաթարվել իրենց երեխաների սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության դրսևորումից հետո:

○ Սկսեք աշխատանքը այնտեղից, որտեղ գտնվում է ծնողը, ինչը ենթադրում է ծնողների ունեցած գիտելիքի, սպասելիքների և արժեքների քննարկում:

○ Ծնողներին կարևոր է ուժեղացնել և աշխատել նրանց կողմից իրավիճակը ճիշտ գնահատելու կարողությունների վրա:

○ Աջակցեք ծնողներին, որպեսզի նրանք խոսեն և լինեն հասկացված: ԼԳԲՏ անձանց ծնողների հետ աշխատող մասնագետների կարևոր առանձնահատկություններից է ցուցաբերել ոչ քննադատական մոտեցում ծնողների մոտ առկա արմատացած, կարծրատիպային վերաբերմունքի նկատմամբ. այդ կարծրատիպերի հավաքագրումը և դրանց ուղղությամբ հետագա աշխատանքը ընդհանուր աշխատանքի մի մասն է կազմում:

○ Մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ մերժող ծնողների հետ աշխատելիս առավել արդյունավետ է սկսել աշխատանքը ծնողներից մեկի հետ՝ նախապես գնահատելով, թե նրանցից ում մոտ են ավելի նկատվում ամբիվալենտ հուզական դրսևորումներ:

○ Մասնագետի կողմից կարևոր է գիտակցել, որ ծնողները ևս տուժում են ԼԳԲՏ անձանց նկատմամբ խտրականության դրսևորումներից և համընդհանուր խտրական մոտեցումից, որն առկա է մեր հասարակությունում, և ծնողները իրենց մերժող վարքի դրսևորումը հիմնավորում են իրենց երեխաներին «լավ կյանք» տալու և «նորմալ լինելու» գաղափարներից ելնելով: Կարևոր է նաև հասկանալ, որ ծնողների մերժող վարքն ունի համակարգային բնույթ, այն մեկուսի և անհատական մակարդակի դրսևորում չէ և հիմնականում բխում է հասարակական սպասելիքներից:

○ Ընտանիքի իրազեկումն իրենց վարքի հետևանքների վերաբերյալ հանդիսանում է փոփոխության կարևոր մեխանիզմներից մեկը: Շատ ծնողներ ընկալում են իրենց երեխաների ԼԳԲՏ ինքնությունը որպես կորուստ, մասնավորապես՝ իրենց երեխաների ապագայի վերահսկողության կորուստ: Մասնագետները պետք է աջակցեն ընտանիքներին բարձրաձայնել այս զգացմունքները և վերաձևակերպեն դրանք՝ իրենց ԼԳԲՏ երեխաներին աջակցության ցուցաբերման տեսանկյունից:

33 Ryan, C. & Diaz, R. (2011). *Family Acceptance Project: Intervention guidelines and strategies*. San Francisco.

“ Ես էս 5 տարիների ընթացքում մամայիս հա դասախոսություններ եմ կարդացել էս ամենի մասին, վստահ եմ, որ 90% տեղ չի հասել, բայց էն ինչ հասել ա, իրա արդյունքը բերել ա: Այս ամենի մեջ իրա ներդրումն ա ունեցել նաև շատ մորաքույրս ու քույրս, սկզբում քույրս էլ էր էս ամենին շատ վատ վերաբերվում, բայց բավականին շուտ փոխվեց: Օգնեց շատ, որ մամայենց էտ տեղեկությունը հա տալիս էի, մամայի հետ, որ հեռախոսով խոսում էինք, որ մի բան էն չէր ասում, ես իրան տենց միանգամից դեմ չէի գնում, այլ ավելի սենց ընդհանուր, որ դեպք էր պատմում, ես իրան հարցի մյուս կողմն էի փորձում ցույց տալ: ”

24 տարեկան, տրանսգենդեր կին

Որպես կանոն, այն բանից հետո, երբ ծնողը դիմում է օգնող մասնագետին՝ պատմելով սեփական երեխայի նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշման և տրանս ինքնության մասին, մասնագետը պետք է կառուցի իր աշխատանքը հետևյալ սկզբունքներով.

○ Բոլոր ծնողները կարիք ունեն ստանալու հավաստի տեղեկատվություն այն մասին, թե ինչպես է նրանց վերաբերմունքն անդրադառնում իրենց երեխայի բարեկեցության վրա: Տեղեկատվությունը պետք է լինի հասանելի, պարզ ձևակերպումներով, որը կօգնի նրանց հաղթահարել կարծրատիպերը ոլորտի մասին:

○ Կարևոր է, որպեսզի ծնողները և խնամողները պատմեն իրենց պատմությունը: Կարևոր է, որպեսզի մասնագետը ստեղծի աջակցող և ոչ քննադատական միջավայր, որտեղ ծնողը կարող է անկեղծանալ և վերհանել իր զգացմունքները: Մասնագետի աջակցությամբ ծնողները պետք է արտահայտեն նաև իրենց վախերը և անհանգստությունները: Սա կարևոր քայլ է համագործակցության կառուցման և ծնողների դիրքորոշումը հասկանալու համար:

○ Հաջորդ կարևոր քայլն է կրթել ծնողներին իրենց մերժող վարքի ռիսկերի մասին և ամրապնդել աջակցող վարքի դրսևորումները՝ երեխայի հոգեկան և ֆիզիկական առողջությունն ապահովելու համար: Ծնողների հետ հոգեբանական աշխատանքի կառուցման կարևոր առանձնահատկություններից է նրանց անձնական սպասելիքների առանձնացումը իրենց երեխաների սիրո և անվտանգության պահանջմունքից: Մերժող և ամբիվալենտ ծնողների հետ աշխատանքի կառուցման ժամանակ կարևոր է վերլուծել և վերագնահատել ծնողների անձնական արժեքները և մոտեցումներն իրենց երեխաների սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության տեսանկյունից: Մասնագետները չեն բացառում նաև այն դեպքերը, երբ ծնողները շարունակում են մերժել իրենց երեխաների

նույնասեռական կամ երկսեռական կողմնորոշումը և տրանս ինքնությունը, սակայն աջակցում են իրենց ԼԳԲՏ երեխաներին և դրանով իսկ մի քանի անգամ նվազեցնում ռիսկային իրավիճակների դրսևորումները:

○ Մասնագետների համար կարևոր է նաև ունենալ տեղեկատվական նյութեր՝ աջակից կառույցների տվյալները՝ ծնողներին համապատասխան նյութեր տրամադրելու, ուղղորդումներ կատարելու համար: Այսպիսով, հիմնվելով վերը նշվածի վրա, կարևոր է առանձնացնել գործողությունների շարք, որոնք մասնագետները կարող են դիտարկել ծնողների հետ աշխատանքում:

Անհրաժեշտ է, որ ծնողներն իմանան, թե որոնք են առավել վտանգավոր վարքային դրսևորումները: Միջամտող, օգնող մասնագետը սեփական մտքերով, խորհուրդներով չպետք է խրախուսի հետևյալ վարքային դրսևորումները.

- խփելը, ապտակելը կամ ֆիզիկական ցավ պատճառելը,
- վիրավորական արտահայտությունները, վիրավորական մականուններ վերագրելը,
- ընտանիքի այլ անդամների հետ շփումից զրկելը կամ արգելելը մասնակցություն ունենալ ընտանեկան միջոցառումներին ու առօրյային,
- ԼԳԲՏ անձանց միջոցառումներին մասնակցել արգելելը կամ ընկերների հետ հանդիպումներից ու հնարավոր ռեսուրսներից զրկելը,
- մեղադրելը երեխային այս կամ այն խտրական վերաբերմունքին արժանանալու մեջ և շրջապատողների խտրական վերաբերմունքը արդարացնելը,
- անընդհատ կրկնելը և մատնանշելը, որ ԼԳԲՏ անձ լինելը հակասում է կրոնական մեր պատկերացումներին և արժանի է պատժի,
- ճնշելը, որ նա իր վարքային, հուզական դրսևորումներում լինի քիչ կամ ավել մասկուլին/ֆեմինին,
- ասելը, որ ծնողը ամաչում է երեխայից կամ նրա տեսքից, ինչպես նաև պնդելը, որ ողջ ընտանիքն է տուժում իր գենդերային ինքնության, սեռական կողմնորոշման պատճառով,
- ստիպելը, որ նա գաղտնի պահի իր սեռական կողմնորոշումը, գենդերային ինքնությունը, տանն այս թեմայով խոսակցություններն արգելելը, կամ հակառակը, բոլորին պատմելը երեխայի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության մասին՝ առանց վերջինիս համաձայնություն ստանալու:³⁴

34 Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *A Practitioner's Resource Guide: Helping Families to Support Their LGBT Children*. HHS Publication No. PEP14-LGBTKIDS. Rockville, MD: SAMHSA. <https://bit.ly/3qwgLXC> [Unurp 30.07.2021]

Օգտակար է հիշելը և մասնագիտական աջակցություն տրամադրելը ծնողներին, ովքեր կդիմեն Ձեզ կյանքի տարբեր փուլերում և տարբեր խնդիրներով.

○ Բացատրել, որ հոգեբանը և սոցիալական աշխատողը չեն կարող «բուժել» նրանց երեխային կամ, առավելապես, չեն կարող ազդել նրանց երեխայի, կամ առհասարակ մեկի սեռական կողմնորոշման և գենդերային ինքնության վրա:

○ Բացատրել, որ արդեն վաղուց գիտությամբ ևս ապացուցված է, որ, օրինակ, նույնասեռականությունը հիվանդության որևէ դասակարգման մեջ չի մտնում:

○ Լսել և ջրննադատել ծնողին, անկախ նրանից, թե ինչ է ասում վերջինս:

○ Ցույց տալ և բացատրել նրանց մերժողական վարքի և նրանց երեխայի, օրինակ, հնարավոր ինքնասպանության փորձերի միջև կապը, սակայն ձևակերպել խոսքն այնպես, որ ծնողները չունենան իռացիոնալ մտքեր և զգացողություններ:

○ Պահպանել գաղտնիության և չվիասելու սկզբունքները՝ թե՛ այցելուի մասով, թե՛ վերջինիս ծնողների մասով: Խոսքը մասնավորապես վերաբերում է այցելուի և նրա ծնողների կողմից հայտնած տեղեկատվության հրապարակմանը, կամ այցելուի՝ առանց նրա համաձայնության անձնական տվյալների հանրայնացմանը:

○ Տրամադրել հնարավոր ռեսուրսներ, մասնագիտական գրականություն, որոնք կօգնեն ծնողին ավելի լավ հասկանալ հիմնախնդիրը:

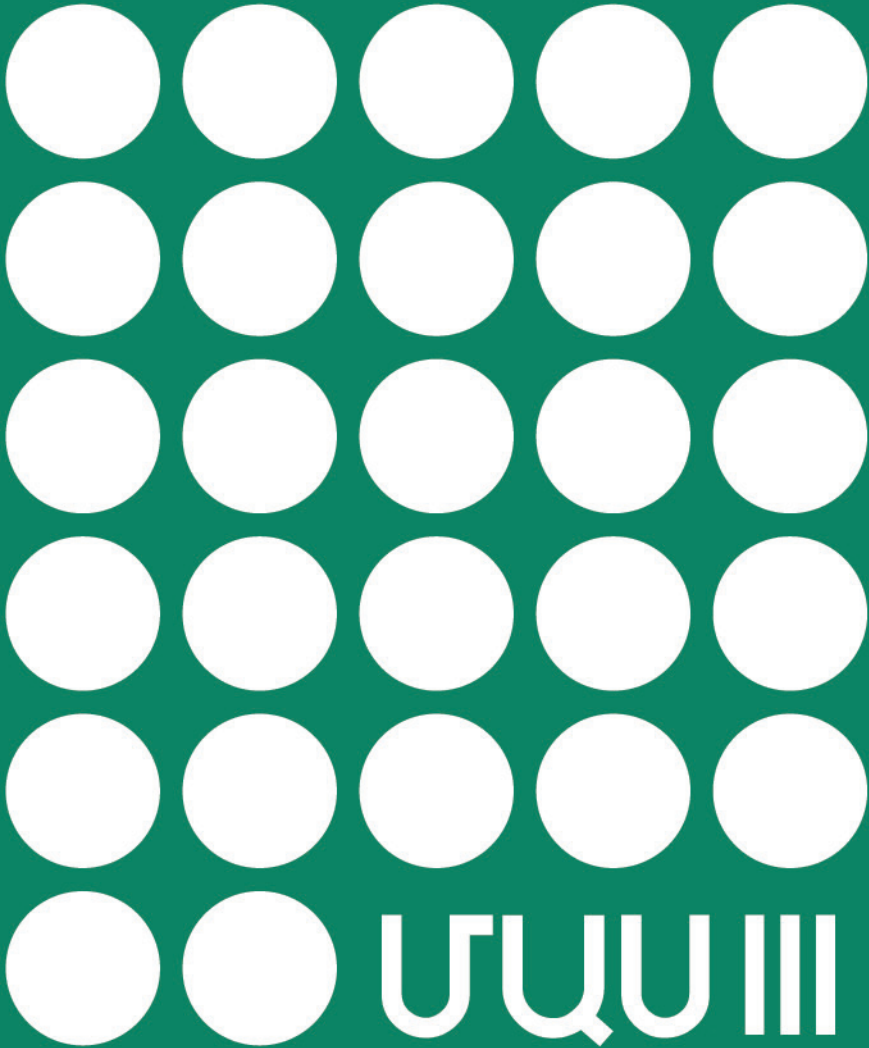
Բացատրել, որ այլ ծնողներ ևս կան, որոնք անցել են նման փորձառության միջով:

○ Եթե զգում եք, որ Ձեր մասնագիտական կարողությունները և գիտելիքները չեն բավարարում ծնողի հետ աշխատանքում, կարևոր է վերջինիս ուղղորդել համապատասխան կառույց կամ մասնագետի՝ առավել խորքային աշխատանք իրականացնելու համար:

“Մասնագետները կարծիք ստեղծող են, որոնք, կարևոր է, որ գիտական աղբյուրներից վերցված, հիմնավորված ինֆորմացիա տրամադրեն է թե՛ այցելուներին, թե՛ նրանց ծնողներին, ուղղորդեն համապատասխան կազմակերպություններ, համապատասխան մասնագետների, եթե կարծում են, որ բավարար գիտելիք չունեն ոլորտի մասին, չվերարտադրեն այն կարծրատիպերը, որ ԼԳԲՏ անձ լինելը սխալ դաստիարակության, սխալ խաղալիքներով խաղալու արդյունք է:

”

ԼԳԲՏ անձանց հետ աշխատող հոգեբան

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

Եզրույթների բառարան³⁵

Ասեքսուալ (անսեռական). անհատ, որը չունի սեռական գրավչության ցանկություն: Ասեքսուալ մարդիկ ունենում են նույն հուզական կարիքները, ինչ բոլորը և ընդունակ են ձևավորել ինտիմ հարաբերություններ: Ասեքսուալությունը որոշ դեպքերում համարվում է սեռական կողմնորոշման տեսակ:

Աուֆինգ. այն հասկացությունն է, երբ առանց մարդու ցանկության և համաձայնության բացահայտում են վերջինիս սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության վերաբերյալ տեղեկատվություն, որն, իհարկե, ունենում է բազմաթիվ բացասական սոցիալ-հոգեբանական հետևանքներ:

Բիսեքսուալ (երկսեռական). անհատ, որը զգացմունքային և/կամ սեռական գրավչություն ունի մեկից ավելի սեռերի/գենդերների նկատմամբ:

Բիֆոբիա. վախ, չհիմնավորված զայրույթ, անհանդուրժողականություն և կամ ատելություն բիսեքսուալության կամ բիսեքսուալ անձանց հանդեպ:

Գեյ (նույնասեռական տղամարդ). Անհատ, որը խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջություն, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերություններ և կամ հարաբերությունների ցանկություն ունի նույն գենդերի անձի հետ:³⁶

Գենդեր. վերաբերում է մարդկանց՝ առնականության և կանացիության ներքին ընկալմանը և փորձին, նաև հասարակական կառուցվածքին, որտեղ սահմանվում են որոշակի վարքագծեր տղամարդկանց և կանանց դերերի համար՝ կախված պատմությունից, հասարակություններից, մշակույթներից և դասակարգերից: Գենդերը կապված է հասարակության ակնկալիքների հետ և կենսաբանական հարց չէ:

Գենդերային արտահայտում. անձի՝ իր իսկ (կամ այլոց կողմից ընկալվող)

³⁵ Սույն եզրույթների հիմնական աղբյուրը՝ «Փինք» իրավապաշտպան ԴԿ. (2021). *LGBTQ անձանց հետ աշխատանքի ուղեցույց* օգնող մասնագետների (հոգեբույժ, սեքսոլոգ, հոգեբան, սոցիալական աշխատող և այլ հարակից ոլորտներ) համար. <https://bit.ly/3kx1STt> [Մուտք 29.10.2021].

³⁶ Սույն բովանդակության մեջ «տղամարդ» եզրույթը ներառում է թե՛ կենսաբանորեն արական սեռի տղամարդկանց, թե՛ տղամարդ նույնականացող անձանց:

գենդերային ինքնության դրսևորումը: Մարդիկ սովորաբար աշխատում են համապատասխանեցնել իրենց գենդերային արտահայտումն իրենց գենդերային ինքնությանը՝ անկախ ծննդյան պահին հաստատված սեռից:

Գենդերային դեր. մշակույթի սահմանած դիրքորոշումների, վարքագծի օրինաչափությունների և անձնային հատկանիշների ամբողջություն, որով անհատն ապրում է կարծրատիպերով սահմանված առնական կամ կանացի սոցիալական դերերում:

Գենդերային ինքնություն. անհատի՝ իր իսկ գենդերի ընկալումն է և անհատական փորձը, որը կարող է համապատասխանել կամ չհամապատասխանել ծննդյան ժամանակ հաստատված սեռին: Այն սոցիալական ինքնության կատեգորիա է և վերաբերում է անհատի նույնականացմանը որպես տղամարդ, կին կամ այլ գենդեր:

Գենդերի վերահաստատում. վերաբերում է այն գործընթացներին,³⁷ որոնց միջոցով մարդիկ վերասահմանում են այն գենդերը, որով ապրում են, և ավելի լավ են արտահայտում իրենց գենդերային ինքնությունը: Այդ գործընթացները կարող են, սակայն պարտադիր չէ, որ ընդգրկեն բժշկական աջակցություն, այդ թվում՝ հորմոնալ թերապիա և վիրահատական միջամտություններ, որոնց նպատակն է տրանսգենդեր անձանց մարմինը լիովին համապատասխանեցնել իրենց գենդերին:

Գենդերի վերահաստատման վիրահատություն³⁸ (նախկինում՝ սեռափոխության վիրահատություն). բժշկական վիրահատություն, որը ենթադրում է հիմնական/առաջնային և երկրորդային սեռային հատկանիշների հարմարեցում անձի գենդերային ինքնընկալմանը:

Ինստիտուցիոնալականացված հոմոֆոբիա/տրանսֆոբիա/բիֆոբիա. իրադրություն, երբ կառավարություններն ու իշխանությունները գործում են ԼԳԲՏ անձանց հավասարության դեմ և քարոզում են ատելության խոսք:

Ինտերնալիզացված (ներքնայնացված) հոմոֆոբիա. իրադրություն, երբ լեսբի, գեյ և բիսեքսուալ անձինք վախենում են կամ զզվանք են տածում

37 Australian Psychological Society. (2018). Gender-affirming practices. In Psych. Vol. 40. <https://bit.ly/39yk070>. [Unlup 04.08.2021]

38 Pan, S., & Honig, S. C. (2018). Gender-Affirming Surgery: Current Concepts. Current urology reports, 19(8), 62. Cleveland Clinic. (2021). Gender Affirmation (Confirmation) or Sex Reassignment Surgery. <https://cle.clinic/3kxmOrm>. [Unlup 04.08.2021].

նույնասեռականության կամ բիսեքսուալության նկատմամբ:

Ինտերսեքս. վերաբերում է ֆիզիկական հատկանիշների կամ վարիացիաների մի ամբողջ շարքի, որոնք ընկած են արական և իգական սեռերի մասին կարծրատիպային իդեալների արանքում: Ինտերսեքս անձինք ծնվում են ֆիզիկական, հորմոնալ կամ գենետիկ առանձնահատկություններով, որոնք կամ ոչ ամբողջությամբ են արական կամ իգական, կամ երկուսի զուգակցումն են, կամ էլ ո՛չ արական են, ո՛չ էլ իգական: Քանի որ գոյություն ունեն տարբեր ինտերսեքս կարգավիճակներ, ինտերսեքսն ավելի շուտ ընդհանուր հովանի եզր է, քան մեկ հստակ կատեգորիա: Այն փոխարինել է մասնավորապես 18-րդ և 19-րդ դարերում արևմտյան բժշկության մեջ օգտագործվող «հերմաֆրոդիտ» տերմինին:

ԼԳԲՏ. հապավում լեսբի (նույնասեռական կին), գեյ (նույնասեռական տղամար), բիսեքսուալ (երկսեռական), տրանսգենդեր անձանց համար:

ԼԳԲՏ-դրական աջակցություն. ենթադրում է մասնագիտական խնամք, որը հարգալից, իրազեկ և հավասարապես աջակցող է ԼԳԲՏ անձանց ինքնությունների, կենսափորձերի և մտահոգությունների նկատմամբ:

ԼԳԲՏ համայնք. լեսբի, գեյ, բիսեքսուալ, տրանսգենդեր անձանց համայնք, որը միավորված է ընդհանուր հետաքրքրություններով, խնդիրներով և նպատակներով: Այն միատարր չէ և իր հերթին բաղկացած է տարբեր ենթահամայնքներից, խմբերից ու հանրայիններից:

Լեսբի. (նույնասեռական կին) անհատ, ով խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջություն, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերություններ և կամ հարաբերությունների ցանկություն ունի նույն գենդերի անձի հետ:³⁹

Խտրականություն. անհավասար կամ անարդար վերաբերմունք, որը կարող է պայմանավորված լինել տարբեր հիմքերով, օրինակ՝ տարիքով, էթնիկ ծագմամբ, հաշմանդամություն ունենալով, սեռական կողմնորոշմամբ կամ գենդերային ինքնությամբ:

ԿՍՍԿ. կանայք, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում կանանց հետ:

39 Սույն բովանդակության մեջ «կին» եզրույթը ներառում է թե՛ կենսաբանորեն իգական սեռի կանանց, թե՛ կին նույնականացող անձանց:

ԿՍՏ. կանայք, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում տղամարդկանց հետ:

ԿՍՏԿ. կանայք, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում տղամարդկանց և կանանց հետ:

Հետերոնորմատիվություն. հղում այնպիսի մշակութային և սոցիալական պրակտիկաների, որտեղ տղամարդիկ և կանայք առաջնորդվում են հավատով և վարքով, որ հետերոսեքսուալությունը միակ ըմբռնելի սեռականությունն է: Այն նաև ենթադրում է հետերոսեքսուալության դիրքավորումն իբրև «նորմալ» լինելու: միակ ձև և սոցիալական պարզևատրման հիմնական աղբյուր:

Հետերոսեքսիզմ. գաղափարախոսական համակարգ, որը ժխտում է, զրպարտում և խարազանում ցանկացած ոչ հետերոսեքսուալ վարքագծի, ինքնության, հարաբերության կամ համայնքի ձև:

Հետերոսեքսուալ (տարասեռական). անհատ, ով խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջություն, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերություններ և/կամ հարաբերությունների ցանկություն ունի այլ գենդերի անձանց հետ:

Հոմոֆոբիա. վախ, անհիմն զայրույթ, անհանդուրժողականություն և/կամ ատելություն նույնասեռականության նկատմամբ:

Նույնասեռական / հոմոսեքսուալ (լեսբի կամ գեյ). անհատ, ով խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջություն, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերություններ և/կամ հարաբերությունների ցանկություն ունի նույն գենդերի անձանց հետ:

Ոչ հետերոնորմատիվ սեռականություն. հղում այնպիսի մշակութային և սոցիալական պրակտիկաների, որտեղ հետերոսեքսուալությունը չի դիրքավորվում իբրև սեռականության միակ հնարավոր դրսևորում: Այն ենթադրում է մի դրություն, որտեղ չեն ճնշում անհատների զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունները, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերությունները այլ անհատների հետ:

Պանսեքսուալություն. սեռական և ռոմանտիկ գրավչություն անձի նկատմամբ՝ անկախ վերջինիս կենսաբանական սեռից և գենդերային ինքնությունից:

Պոլիամորֆություն / բազմասերություն. հարաբերությունների կողմնորոշում, համաձայն որի՝ հնարավոր և ընդունելի է սիրել մի քանի մարդկանց և պահպանել բազմակի մտերմիկ և սեռական հարաբերություններ միաժամանակ:

Պոլիսեքսուալություն. ոչ երկբևեռ սեռական կողմնորոշում, որի դեպքում գրավչությունը դրսևորվում է երկու կամ ավելի, բայց ոչ բոլոր գենդերային ինքնության տիպերի պատկանող անձանց նկատմամբ:

Սեռ. անհատի կենսաբանական ստատուս որպես արական, իգական կամ ինտերսեքս: Որոշվում է այնպիսի չափորոշիչներով, ինչպիսիք են սեռական քրոմոսոմները, գոնադները, արտաքին ու ներքին սեռական օրգանները:

Սեռական. այն ամենն ինչ վերաբերում է զգացմունքներին, հույզերին, զգայականությանը, ինքնագիտակցությանն ու ինքնությանը, նաև սեռական բնույթի գործողություններին, սեռական հարաբերությանն ու սեռական ակտին:

Սեռական ինքնություն. անհատի՝ նույնասեռական, երկսեռական, տարասեռական կամ անսեռական լինելու ներքին զգացողությունը: Անհատի սեռական ինքնությունը տարբերվում է նրա գենդերային ինքնությունից:

Սեռական կողմնորոշում. անհատի խորը զգացմունքային, հուզական և սեռական գրավչությունների ամբողջությունը, ինչպես նաև ինտիմ և սեռական հարաբերությունները և/կամ հարաբերությունների ցանկությունը այլ անհատի հետ:

Սեռական վարքագիծ. սեռական բնույթի գործողություններ, սեռական կենսակերպ արական, իգական կամ այլ սեռի անձի, ինչպես նաև սեփական մարմնի հետ/ձեռնաշարժություն/:

Սեռականություն. անձի կենսաբանական և սոցիալ-հոգեբանական բնութագրիչների ամբողջություն, որը սահմանում է մարդու ինքնությունը, վարքագիծը, կերպարն ու դերը որպես անհատ և որպես հասարակության անդամ:

Սեռային. այն ամենն, ինչ վերաբերում է անհատի կենսաբանական սեռին և անատոմիային:

Ցիսագենդեր. անհատ, որի գենդերային ինքնությունն ու գենդերային արտահայտումը համապատասխանում են ծննդյան պահին հաստատված սեռին և իր գենդերի հետ կապված սոցիալական սպասելիքներին:

SU4. տղամարդիկ, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում կանանց հետ:

SUS. տղամարդիկ, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում տղամարդկանց հետ:

SUS4. տղամարդիկ, ովքեր սեռական հարաբերություն են ունենում տղամարդկանց և կանանց հետ:

Տրանսգենդեր (տրանս). հովանի եզրույթ է, որը ներառական է մի շարք ոչ նորմատիվ գենդերային ինքնությունների և արտահայտումների համար: Օգտագործվում է որպես ածական և վերաբերում այն մարդկանց, որոնց գենդերային ինքնությունը և/կամ գենդերային արտահայտումը տարբերվում է ծննդյան պահին հաստատված սեռից, և ներառում է տրանսսեքսուալ անցյալով կանանց և տղամարդկանց, տրանսսեքսուալ նույնականացող անձանց, տրանսգենդեր անձանց, հագուստափոխ անձանց և այլն:

Տրանսգենդեր. օգտագործվում է որպես ածական և վերաբերում է այն անձին, որի գենդերային ինքնությունը և/կամ գենդերային արտահայտումը տարբերվում է ծննդյան պահին հաստատված սեռից, ընդ որում՝ բժշկական միջամտության ենթարկվելը պարտադիր պայման չէ:

Տրանսսեքսուալ. եզրույթը այժմ քիչ օգտագործվող և ոչ հովանի եզրույթ է. օգտագործվում է որպես ածական և վերաբերում այն անձին, որն իրեն լիովին նույնականացնում է հաստատված սեռին հակառակ գենդերային դերի հետ և մշտապես ցանկանում է ապրել նախընտրած գենդերային դերով: Այն հաճախ ուղեկցվում է սեփական առաջնային և երկրորդային սեռային հատկանիշների ուժեղ մերժմամբ և նախընտրած գենդերին բնորոշ մարմնին համապատասխանեցման ցանկությամբ: Տրանսսեքսուալ անհատը ցանկանում է կամ իրականացնում է սոցիալական փոփոխություն (gender transition) արականից իգական կամ իգականից արական, որը բազմաթիվ, բայց ոչ բոլոր դեպքերում ներառում է նաև սոմատիկ փոփոխություն՝ հակառակ սեռի հորմոնային թերապիա և սեռական օրգանների վիրահատություն (տե՛ս «գենդերի վերահաստատման վիրահատություն»):

Տրանսվեստիս / հագուստափոխ (cross-dresser). անձ, որը սիրում է որոշ ժամանակ հագնել այլ գենդերին վերագրվող հագուստ: Նրա նույնականացումը այլ գենդերի հետ կարող է լինել շատ ուժեղ կամ համեմատաբար թույլ: Տրանսվեստիս կարող են լինել ցանկացած գենդերային ինքնություն ունեցող անձինք, որոնց կյանքի էական մասն է կազմում այլ գենդերի հագուստ կրելը, դա նրանց անձի դրսևորումներից է հոգեհուզական մակարդակում: Պարտադիր չէ, որ այն լինի սեփական գենդերային ինքնության առումով դիսկոմֆորտի հետևանք կամ ունենա սեռական ստիմուլյացիայի նպատակ. որոշ մշակույթներում դա կարող է լինել մշակութային կամ կրոնական ավանդույթներով պայմանավորված վարքի դրսևորում: Տրանսվեստիս եզրույթը դուրս է գալիս մասնագիտական կիրառության շրջանակներից, փոխարենն օգտագործվում է հագուստափոխ (cross-dresser) եզրույթը, որն արտահայտում է նույնանման բովանդակություն:

Տրանսֆորիա. բացասական մշակութային և անձնական համոզմունքներ, կարծիքներ, վերաբերմունք և վարքագծեր, որոնք հիմնված են տրանս անձանց կամ գենդերային ինքնության և գենդերային արտահայտումների վարիացիաների հանդեպ նախապաշարումների, զգվանքի, վախի և/կամ ատելության վրա:

Քվիր (քուիր). քվիրը նախկինում դիտվել է որպես ոչ հետերոսեքսուալ կենսակերպ ունեցող անձանց հովանի եզրույթ, իսկ այնուհետև վերածվել հակաինքնության, որը բնութագրում է ցանկացած անձի այնպիսի գործողությունների իրականացումը, որոնք հակառակ են ընդունված նորմերին, լեզվի միջոցով ու դոմինանտությանը, և նպատակ են հետապնդում դիմադրելու, մերժելու, ապակառուցելու և այլաշրջելու նորմալությունն ու հետերոնորմատիվությունը որպես ճնշման համակարգեր:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. «Փինք» իրավապաշտպան ՀԿ. (2021). ԼԳԲՏ անձանց ծնողների հետ աշխատանքի ուղեցույց օգնող մասնագետների (հոգեբույժ, սեքսուոլոգ, հոգեբան, սոցիալական աշխատող և այլ հարակից ոլորտներ) համար. <https://bit.ly/3kxISTt>
2. Ответы на непростые вопросы. (2013). МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине». <https://bit.ly/3FbAUq0>
3. American Psychological Association. Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation. <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/therapeutic-response.pdf>
4. American Psychological Association. Answers to your questions for a better understanding of sexual orientation and homosexuality. <https://www.apa.org/topics/lgbtq/orientation>
5. American Psychological Association. Resolution on Gender Identity Change Efforts. (2021). <https://bit.ly/3AV5IJs>
6. American Psychological Association. Resolution on Sexual Orientation Change Efforts. (2021). <https://bit.ly/3B0wb8>
7. Australian Psychological Society. (2018). Gender-affirming practices. In Psych. Vol. 40. <https://bit.ly/39yk070>
8. Bouris, A., Guilamo-Ramos, V., Pickard, A., et al. (2010). A systematic review of parental influences on the health and well-being of lesbian, gay, and bisexual youth: Time for a new public health research and practice agenda. *Journal of Primary Prevention*
9. Brill, S. A., & Pepper, R. (2008). *The transgender child: A handbook for families and professionals*. Berkeley, CA: Cleis Press
10. Coming Out to Families: Guidelines for Intervention with Gay and Lesbian Clients, *Journal of Family Social Work* 5(2)

11. Cleveland Clinic. (2021). Gender Affirmation (Confirmation) or Sex Reassignment Surgery. <https://cle.clinic/3kxmOrm>
12. Diamond, L. M., Butterworth, M. R., & Allen, K. (2012). Sexual-minority development in the family context. In P. K. Kerig, M. S. Schulz, & S. T. Hauser (Eds.), *Adolescence and beyond: Family processes and development* (pp. 249-267). New York, NY: Oxford University Press
13. Eisenberg, M. E. & Resnick, M. D. (2006). Suicidality among gay, lesbian and bisexual youth: The role of protective factors. *Journals of Adolescent health*
14. Herdt, G. H. & Boxer, A. (1993). *Children of horizons: How gay and lesbian teens are leading a new way out of the closet*. Boston, MA: Beacon Press
15. Hills, D. Cass's Model of Sexual Orientation Identity Formation. California State University. <https://www.csudh.edu/Assets/csudh-sites/safe-space/docs/handout-models.pdf>
16. International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA-Europe). Glossary (2015 edition). <https://bit.ly/3u2AxK1>
17. Intersex Society of North America. interACT — formerly known as Advocates for Informed Choice (AIC) <https://interactadvocates.org>
18. Laumann, E. O., Gagnon, J. H., Michael, R. T., & Michaels, S. (1994). *The social organization of sexuality: Sexual Practices in the United States*. Chicago, IL: University of Chicago Press
19. Leibowitz, S. F., & Spack, N. P. (2011). The development of a gender identity psychosocial clinic: Treatment issues, logistical considerations, interdisciplinary cooperation, and future initiatives. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 20, 701–724
20. Malpas, J. (2011). Between pink and blue: A multi-dimensional family approach to gender nonconforming children and their families. *Family Process*, 50(4), 453–470
21. Mustanski, B., & Liu, R. T. (2013). A longitudinal study of predictors of suicide

attempts among lesbian, gay, bisexual and transgender youth. *Archives of Sexual Behavior*, 42, 437-448

22. National Association of social workers. Social work practice with lesbian, gay, bisexual, transgender and queer (LGBTQ). <https://www.socialworkers.org/Practice/LGBTQ>

23. Pan, S., & Honig, S. C. (2018). Gender-Affirming Surgery: Current Concepts. *Current urology reports*, 19(8), 62

24. Ramírez M. Toward a Practice Framework with At-Risk LGBTQ-Identified Youth. <https://bit.ly/3xdj8hy>

25. Rosario, M., Schrimshaw, E. W., & Hunter, J. (2009). Disclosure of sexual orientation and subsequent substance use and abuse among lesbian, gay, and bisexual youths: Critical role of disclosure reactions. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23(1), 175-184

26. Ryan, C. (2010). Engaging families to support lesbian, gay, bisexual and transgender youth: The Family Acceptance Project. *The Prevention Researcher*, 17(4)

27. Ryan, C., Russell, S.T., Huebner, D.M., Diaz, R., & Sanchez, J. (2010). Family acceptance in adolescence and the health of LGBT young adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(4)

28. Ryan, C. & Diaz, R. (2011). *Family Acceptance Project: Intervention guidelines and strategies*. San Francisco

29. Ryan, C. & Rees, R. A. (2012). *Supportive families, healthy children: Helping Latter-day Saint families with lesbian, gay, bisexual & transgender children*. San Francisco, CA: Family Acceptance Project, Marian Wright Edelman Institute, San Francisco State University

30. Ryan, C. (2014). Generating a revolution in prevention, wellness & care for LGBT children & youth, *Temple Political & Civil Rights Law Review*, 23(2)

31. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (SAMHSA). (2012). *Top health issues for LGBT populations information & resource kit*. HHS

Publication No. (SMA) 12-4684. Rockville, MD: SAMHSA

32. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (SAMHSA). (2014). A Practitioner's Resource Guide: Helping Families to Support Their LGBT Children. HHS Publication No. PEP14-LGBTKIDS. Rockville, MD: SAMHSA. <https://bit.ly/3qwgLXC>

33. Wilber, S. (2013). Guidelines for managing information related to the sexual orientation and gender identity and expression of children in child welfare systems. Oakland, CA: Putting Pride Into Practice Project, Family Builders by Adoption

34. Woog, D. (1997). Our parents. Advocate, Parents' experiences regarding the coming-out process of a gay or lesbian child

Ուղեցույցի մշակմանը մասնակցած հեղինակներն իրենց երախտիքն են հայտնում այն մասնագետներին, որոնք իրենց ամենօրյա աշխատանքում ներդնում են ունեցած գիտելիքները և հմտությունները՝ աջակցելու ընտանիքներին, որպեսզի վերջիններս կարողանան ընդունել իրենց երեխաներին՝ առանց փոփոխման փորձերի:

